

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра початкової освіти

**ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого рівня
вищої освіти, групи м202ПО
Спеціальність 013 Початкова освіта
Тетяна АЛЕЙКІНА

Керівник: канд. пед. н., доц. **Марина
НЕСТЕРЕНКО**

Рецензент: канд. пед. н., доц. **Лада
ЧЕМОНИНА**

Запоріжжя 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	7
1.1 Психолого-педагогічні особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти.....	7
1.2 Методи, засоби, способи екологічного виховання здобувачів початкової освіти.....	12
1.3 Використання дитячої художньої літератури у контексті екологічного виховання здобувачів початкової освіти.....	17
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	22
2.1 Дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти	22
2.2 Експериментальне впровадження стратегії використання дитячої художньої літератури для екологічного виховання здобувачів початкової освіти	31
2.3 Аналіз результатів дослідження	36
Висновки до другого розділу.....	41
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	50

ВСТУП

Сучасна система освіти у контексті концепції Нової української школи наголошує на необхідності формування екологічно свідомих і відповідальних громадян. Це передбачає не лише теоретичне засвоєння академічних знань, а й формування в здобувачів початкової освіти почуття відповідальності за збереження навколишнього середовища у контексті його взаємодії з людиною; розвиток практичних навичок, орієнтованих на раціональне використання природних ресурсів; становлення екологічної культури та стійкого пізнавального інтересу до природних явищ.

Екологічне виховання в закладах загальної середньої освіти важливе не лише для індивідуального розвитку учнів як відповідальних громадян, а й для змін соціальних і культурних стандартів на глобальному рівні, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та збереження планети для майбутніх поколінь. У цьому контексті початкова ланка освіти виступає основою для формування екологічно свідомих особистостей. Саме в початковій школі діти знайомляться з основами природних процесів та усвідомлюють їх взаємозв'язок з людською діяльністю, привчаються приймати свідомі рішення, спрямовані на підтримку екологічного балансу. Обґрунтуванням методики екологічного виховання здобувачів початкової освіти в різний час займалися такі вчені як Т. Байбара, Н. Бібік, О. Біда, М. Білоусова, В. Галюк, Т. Гільберг, О. Грошовенко, Т. Марчій-Дмитраш, Л. Маценко, Н. Никончук, Н. Павич, О. Савченко, С. Таранавська та інші.

Екологічне виховання інтегрується в освітній процес за допомогою різноманітних форм, методів і засобів навчання. Зокрема, ефективними є практична діяльність і творчі завдання, які стимулюють учнів до пошуку рішень реальних екологічних проблем. Однак, недооціненим, на нашу думку, але ефективним засобом екологічного виховання є дитяча художня література, оскільки вона має значний вплив на свідомість та емоційну сферу дітей, сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню етичного ставлення до навколишнього середовища. За допомогою таких жанрів, як казка, оповідання, вірші та інші художні твори,

здобувачі початкової освіти мають змогу зануритися в світ природи, пізнавати її красу та складність, а також усвідомлювати важливість її збереження.

У дослідженнях K. Abdullah, N. Anoeграjekti, D. Bradbery, E. Gille, V. Khasanah, R. Rahmayati, R. Rengganis, T. Segerdahl, S. Setiadi, Ю. Бондаренко, Т. Дука, Г. Васильєва, Ж. Верьовкіна, Л. Височан частково розкрито особливості впливу дитячої художньої літератури, яка сприяє розвитку екологічної свідомості. У творах дитячої літератури через образи тварин, рослин та природних ландшафтів діти вчаться розуміти і поважати природу, усвідомлюють важливість її збереження, а також формують моральні цінності, що є основою екологічної компетентності особистості.

Утім, суттєвою проблемою, яка потребує розв'язання, є обмежене використання дитячої художньої літератури для екологічного виховання здобувачів початкової освіти. Тому, виникає потреба в розробці методики опрацювання з молодшими школярами відповідних літературних творів. Цим і обумовлена актуальність обраної тематики кваліфікаційної роботи магістра «**Екологічне виховання здобувачів початкової освіти засобами дитячої художньої літератури**». Релевантність обраної проблематики також підтверджується недостатньо розкритими в науковій літературі аспектами використання дитячої літератури з метою екологічного виховання.

З огляду на вищезазначене **об'єктом дослідження** став процес екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

Предметом дослідження є особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти засобами дитячої художньої літератури.

Метою дослідження вбачаємо у розробці методики використання дитячої художньої літератури для розвитку екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

Це потребує розв'язання низки **завдань**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

2. Визначити методи, способи, засоби екологічного виховання здобувачів початкової освіти та проаналізувати їх вплив на розвиток екологічної компетентності.

3. Дослідити проблематику використання дитячої художньої літератури у контексті екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

4. Провести емпіричне дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти під час проходження виробничої практики.

5. Розробити та експериментально впровадити стратегії використання дитячої художньої літератури для екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

6. Провести аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки щодо ефективності використання засобів дитячої художньої літератури з метою екологічного виховання.

Для виконання педагогічного дослідження було використано наступні **наукові методи**:

Теоретичні:

Аналіз та синтез з метою докладного вивчення наукових джерел з проблеми екологічного виховання здобувачів початкової освіти. Порівняння для зіставлення різних підходів до екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

Емпіричні:

Спостереження для аналізу реакції здобувачів початкової освіти на використання дитячої художньої літератури з метою екологічного виховання. Анкетування, тестування та опитування з метою збору даних на початковому та контрольному етапах експерименту. Педагогічний експеримент застосовувався для апробації розробленої методики використання дитячої художньої літератури на уроках з різних навчальних дисциплін початкової школи в реальних умовах.

Статистичні:

Кількісний аналіз (аналіз результатів анкетування, опитування, тестів, узагальнення результатів дослідження) для обґрунтування ефективності/неефективності розробленої методики.

Наукова новизна дослідження полягає у проведеному аналізі психолого-педагогічної літератури з питань екологічного виховання;

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці методики екологічного виховання здобувачів початкової освіти засобами дитячої художньої літератури; розробці моделей уроків із використанням дитячої художньої літератури з метою екологічного виховання та підвищення рівня екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями у галузі початкової освіти, здобувачами вищої освіти при підготовці уроків з метою екологічного виховання.

Структура й обсяг роботи – дослідження містить 89 сторінки, основна частина містить 44 сторінок, кількість рисунків в основному тексті – 4 , джерел – 32, додатків – 12.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Психолого-педагогічні особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти

Проблема екологічного виховання здобувачів початкової освіти гостро постає перед сучасними педагогами. Суспільство потребує екологічно свідомих громадян задля збереження природного середовища та примноження природних багатств. Зазначеному передує насамперед екологічна криза, а також низка суспільно-політичних та глобальних проблем спричинених людством. Відповідно, виховання зрілого, здібного до бережливого ставлення до природи, високоморального майбутнього покоління – є актуальним питанням, що відображено в чинних нормативних документах.

Так, Закон України «Про освіту» наголошує на тому, що однією з засад державної політики у сфері освіти та принципом освітньої діяльності є «формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля», а досягнення мети повної загальної середньої освіти забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній особистості для успішної життєдіяльності. Зокрема, зазначене стосується й формування екологічної компетентності сучасних здобувачів [21].

У Державному стандарті початкової освіти наголошено на тому, що така компетентність передбачає усвідомлення основ екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства. Окрім того, метою природничої освітньої галузі є формування екологічної та інших компетентностей за допомогою опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують мислення, становлення

відповідальності, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку [20].

Концепція Нової української школи обґрунтовує екологічну компетентність, яка має сформуватися у сучасних здобувачів початкової освіти, як уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя та здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [15]. При цьому виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу, що орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні та соціально-політичні. Виховання виступає наскрізним процесом, тобто таким, що є безперервним, інтегрованим і охоплює всі види діяльності, забезпечуючи цілісність та системність [16].

Вищезазначене обґрунтовує актуальність проблеми розвитку екологічної компетентності здобувачів початкової освіти не лише у контексті цілеспрямованої екологічної освіти, а й підпорядковуючись загальним цілям виховання, що є важливим напрямом діяльності сучасних закладів загальної середньої освіти.

Особливості виховання здобувачів початкової освіти докладно розкрито в роботах І. Беха, В. Галюк, О. Грошовенко, Л. Маценко, О. Савченко та ін.

Виховання та процес виховання являють собою різнобічні поняття. Л. Маценко окреслює виховання як процес цілеспрямованого та систематичного формування особистості, що зумовлений низкою різноманітних факторів, а процес виховання таким чином виступає системою виховних заходів, переважно спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Окрім того виховання, як психолого-педагогічний процес, у широкому розумінні є системою впливу на психіку особистості, спрямованих на її підготовку до активної участі у суспільному житті. Передбачає засвоєння особистістю суспільно необхідних знань, умінь і навичок, підготовку її до існування у суспільстві, дотриманні норм та правил поведінки та ефективній взаємодії з навколишнім середовищем [27].

Цей процес, на думку О. Савченко, має будуватися за моделлю «суб'єкт – суб'єктних» відносин між вчителем і здобувачами. Така взаємодія характеризується високоморальним етичним педагогічним процесом, у межах якого здійснюється гуманний, систематичний і послідовний вплив на здобувачів. Основною метою такої діяльності є не лише передача знань, формування умінь і навичок, але й забезпечення всебічного розвитку особистості кожного здобувача початкової освіти. Під час подібного впливу на здобувачів важливою умовою виступає розкриття внутрішнього потенціалу дітей, їх індивідуальних особливостей і схильностей, що сприяє становленню гармонійно та всебічно розвиненої особистості. Виховання перш за все спрямоване на розвиток морально-етичних цінностей, таких як: відповідальність, чесність та повага до інших, емпатія, чуйність та екологічна свідомість, що забезпечують ефективне та гармонійне входження дитини до соціуму [24].

Екологічне виховання здобувачів початкової освіти виступає важливим компонентом сучасного освітнього процесу, яке спрямовано переважно на формування у здобувачів екологічної свідомості, ціннісного ставлення до природи та відповідальності за збереження навколишнього середовища [6]. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування екологічної культури, оскільки саме у цей віковий період активно формуються основи морально-етичних цінностей, пізнавальні інтереси та здатність здійснювати рефлексію [9].

Сутність і психолого-педагогічні особливості саме екологічного виховання здобувачів початкової освіти знаходило відображення в роботах Н. Білоусової, М. Долматової, А. Замороки, Ю. Кот, І. Кот, Т. Марчій-Дмитраш, Н. Никончук, Р. Падалко, Є. Починок, О. Реви, Ю. Саєнко, С. Шевченко та ін.

Екологічне виховання за Ю. Саєнко, тісно пов'язане з екологічною освітою. Дослідниця виділяє два підходи до розгляду цієї проблематики: 1) як окремі, але взаємопов'язані аспекти педагогічного процесу; 2) як інтегрований, цілісний процес. Авторка наголошує, що екологічне виховання є пріоритетним напрямом загальної системи виховання, спрямованим на гармонійний розвиток особистості та формування громадянської свідомості. Екологічне виховання виступає складовою

загального виховного процесу, що набуває особливої актуальності в умовах екологічної кризи та глобалних викликів. Тому комплексне поєднання екологічної освіти та екологічного виховання забезпечує не лише когнітивний розвиток, а й сприяє розвитку відповідальності, моральних цінностей, практичних навичок та здатності діяти на користь довкілля [25].

Таким чином, екологічне виховання виступає багаторівневим процесом, який може поєднувати у собі пізнавальний, емоційно-чуттєвий і практичний аспекти.

Нам імпонує думка Є. Починок та О. Реви, які наголошують на тому, що екологічна освіта та виховання є рівноцінними та самоцінними категоріями, які відіграють ключову роль у формуванні екологічної культури особистості. Зазначене твердження є особливо актуальним у контексті освітнього процесу початкової ланки, де відбувається активна інтеграція моральних аспектів екологічної освіти. З огляду на вищезазначене дослідники роблять акцент на тому, що екологічне виховання у молодшому шкільному віці є ключовим для формування їхньої екологічної свідомості та культури, оскільки саме у цьому віці закладаються основні уявлення та цінності. Однак ефективність цього процесу обмежується низкою факторів, серед яких: відсутність системного підходу, формальність екологічної освіти та нестача чіткої концепції розвитку екологічної компетентності. Окрім того, науковці підкреслюють важливість соціологічної орієнтації у вихованні, тому що соціальна культура (освіта, сім'я, суспільство) відіграють значну роль у формуванні екологічної свідомості здобувачів початкової освіти. Дослідники розглядають екологічне виховання як невід'ємну частину соціалізації, що відбувається за допомогою взаємодії дитини з навколишнім середовищем і морально-етичними нормами суспільства [19].

Учені Ю. Кот, І. Кот, Н. Білоусова та М. Долматова акцентують увагу на тому, що для екологічного виховання особливе значення має подвійна роль учня як об'єкта й суб'єкта педагогічної діяльності. Розгляд учнів як об'єктів виховного процесу дозволяє педагогу цілеспрямовано впливати на формування та ставлення до навколишнього середовища, вносити необхідні корективи у взаємодію дитини з природою. Зазначене безпосередньо сприяє розвитку у здобувачів екологічної

свідомості, відповідальності за свої дії та розуміння взаємозв'язку між людиною та довкіллям. У той же час здобувач початкової освіти виступає суб'єктом виховного процесу, що підкреслює його активну роль у формуванні власних переконань і цінностей. Саме така позиція визначає критерії й оцінки різноманітного педагогічного та виховного впливу, формує емоційно-ціннісне, моральне ставлення до природи. Зазначена суб'єктивна позиція сприяє розвитку в учнів критичного мислення, здатності до самоаналізу та усвідомленої екологічної поведінки [13].

На думку Н. Никончук, процес екологічного виховання слід обов'язково починати якомога раніше та продовжувати до завершення дитиною навчання у закладі загальної середньої освіти. Окрім того, важливо врахувати психологічні особливості молодших школярів (емоційну чутливість, допитливість, здатність оволодівати певними теоретичними знаннями) [17].

Для розуміння динаміки екологічного виховання здобувачів слід визначитися із показниками. Такими, Т. Марчій-Дмитраш вважає наступні: засвоєння норм і правил екологічно обґрунтованої взаємодії з навколишнім світом; наявність потреби в екологічних знаннях, вмінням їх практично застосовувати; потреба у спілкуванні з представниками флори і фауни; співпереживання живим істотам; дбайливе ставлення до навколишнього середовища; прояв естетичних почуттів; ініціативність у питанні вирішення екологічних проблем. Найважливішим, на думку дослідниці, у питанні досягнення високих показників екологічної вихованості здобувачів буде реалізація таких педагогічних умов як: екологічна спрямованість освітньої роботи; використання різноманітних видів діяльності під час екологічного виховання; співпраця між батьками та закладом освіти; врахування індивідуальних психологічних та вікових особливостей дітей; практична спрямованість інформації екологічного змісту [14].

Згідно з твердженням Р. Падалки, реалізація екологічного виховання відбувається шляхом засвоєння здобувачами знань про довкілля як середовища життєдіяльності, формування естетичного та морального ставлення до світу, вміння реалізовувати свою поведінку згідно норм і правил суспільства [18].

Використання активних та інтерактивних методів навчання, на думку С. Скрипник, С. Шевченко та А. Замороки забезпечує умови ефективного формування екологічних знань, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій та правильного ставлення до природи та власного здоров'я. На думку дослідників, формування екологічної культури можливе тільки за умови екологізації всієї системи освіти, до якої повинні входити такі показники як: система знань про взаємодію природи й суспільства; система норм і правил ставлення до навколишнього середовища; формування умінь і навичок вивчення природи та її охорона на засадах міжпредметних зв'язків [26].

Отже, вищевикладене засвідчує те, що актуальність формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти обумовлена сучасними викликами суспільства. Так, законодавчі та нормативні документи України чітко визначають екологічне виховання як невід'ємну складову освітнього процесу, спрямовану на становлення екологічно відповідальної поведінки. Воно полягає не тільки у передачі теоретичних знань про природу, а й у формуванні в здобувачів морально-етичних цінностей та свідомого ставлення до природних ресурсів і довкілля.

1.2 Методи, засоби, способи екологічного виховання здобувачів початкової освіти

Початкова освіта відіграє важливу роль у формуванні екологічної компетентності здобувачів. Для формування у здобувачів стійкої позиції у питанні збереження природи, відповідальності за власні дії, а також розвитку екологічної компетентності слід використовувати такі форми, методи і засоби виховання, які матимуть сильний вплив на особистість школярів.

Для детального огляду можливих інструментів ми проаналізували наукові доробки І. Андрусенко, Н. Білоусової, В. Галюк, Т. Гільберг, Т. Гордієнко, Н. Житеньової, Ю. Лимар, І. Марчій-Дмитраш, Л. Нос, С. Орлової, Д. Пріми, М. Проц, Р. Рославець та інших.

На думку Т. Гільберг, С. Таранавської та Н. Павич, під час формування ключових компетентностей, у тому числі й екологічної, заняття мають плануватися таким чином, аби вони сприяли набуттю здобувачами навичок самостійного пошуку відповідей на поставлені запитання. Це можливо за умови використання вчителем діяльнісного підходу. Тоді здобувач формує активну позицію, самостійність, ініціативність; розвиває загальнонавчальні вміння і навички; формує вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; інтегрує знання з різних галузей наук; розвиває вміння критично мислити; реалізує принцип зв'язку навчання з життям.

Окрім того, організація освітнього процесу, за визначенням науковиць, передбачає слідування концепції проблемного навчання, яке сприяє формуванню в учнів системи знань, досягненню високого інтелектуального розвитку, а також формуванню у них здібностей до самонавчання [8].

Серед основних дієвих методів, виділених сучасними дослідниками (І. Андрусенко, Н. Білоусова, Є. Геращенко, Т. Гордієнко, З. Декунова, Н. Житеньова, О. Кондратова, А. Лавська, Ю. Лимар, Л. Нос, С. Орлова, Д. Пріма, М. Проц, Р. Рославець, О. Чернецька, І. Ягупа), можна назвати наступні.

Візуалізація. Завдяки використанню візуалізації під час освітнього процесу, здобувачів активізується наочно-образне мислення, що дозволяє краще засвоювати матеріал. За допомогою використання візуалізації у здобувачів формуються уявлення про закономірності природного середовища; розвиваються вміння виокремлювати найголовніше, проаналізувати взаємозв'язки, спостерігати за об'єктами в природному середовищі. Саме застосування візуалізації під час розвитку екологічної компетентності дозволяє спрямовувати увагу здобувачів на досліджувані явища, сконцентрувати увагу на ньому. Окрім того, візуалізація дозволяє встановлювати міжпредметні зв'язки, сприяє глибокому засвоєнню знань, формуванню наукових понять і законів, а також ефективній організації освітнього процесу [11].

Фенологічні спостереження. Здійснення таких спостережень ставить за мету насамперед ознайомити учнів зі змінами у природі, перетворенням явищ природи, формування уявлень про зміни, які у ній відбуваються за певний проміжок часу

(річні цикли). Так в учнів розвивається спостережливість, розумові здібності (як-от: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення), усвідомлюються причинно-наслідкові зв'язки. Окрім того, фенологічні спостереження спонукають здобувачів до активної пізнавальної діяльності та позитивного ставлення до навколишнього середовища [7].

Робота з моделями природних об'єктів, явищ, процесів. Використання моделювання під час дослідження природних явищ дає можливість активізувати пізнавальну діяльність здобувачів. Для побудови повноцінної роботи з моделями доцільно використовувати різноманітні засоби, як-от: піктограми, мнемічні схеми, конструювання з доступних матеріалів, тощо [2].

Словесні методи. Словесні методи розподіляються на монологічні (розповідь, робота з текстами) та діалогічні (бесіда) і покликані тлумачити поняття, явища, принципів, термінів, тощо. Окрім того, вони слугують для послідовного розкриття змісту виучуваного матеріалу. Методи пояснення, розповіді та лекції використовуються переважно для передачі нових знань, а їх перевага полягає у тому, що учням у короткий період часу може бути повідомлено великий обсяг навчальної інформації. Бесіди ж сприяють активній взаємодії між вчителем і здобувачами, розвивають мислення, увагу, вміння аналізувати та узагальнювати отриману інформацію [23].

Інтерактивні методи. Використовуючи їх вчитель виступає не тільки джерелом знань, а й фасилітатором, який сприяє активній участі здобувачів в освітньому процесі. До інтерактивних методів, зокрема, входять дискусії, проекти, рольові ігри, тощо. В такій формі молодші школярі краще засвоюють матеріал через взаємодію між учасниками освітнього процесу. А ще вони мотивують учнів брати активну участь у власному навчанні та розвитку, що значно підвищує якість освітнього процесу [22].

Проблемне навчання. Воно передбачає обговорення проблемних запитань, ситуацій, подій і варіантів їх розв'язання. Це дозволяє кожному здобувачеві виявляти власну індивідуальність, оперувати набутим досвідом, збагачуватись

інформацією у нових умовах і ситуаціях, розвивати творчість і критичне мислення [1].

Досліди дозволяють спостерігати різні процеси та властивості природних об'єктів, а також усвідомлювати сутність природних явищ; сприяють формуванню спостережливості, мислення та мовлення у здобувачів (під час опису досліду або формулювання висновків). Можливість перевірити емпірично теоретичну інформацію пробуджує в дітей інтерес до природи. Здобувачі початкової освіти вчаться працювати з лабораторним обладнанням, спостерігати природні явища, аналізувати причини їх виникнення. Це дозволяє розвивати вміння узагальнювати та робити висновки [28].

Проектна діяльність виступає способом набуття організаційних умінь, комунікативних навичок, самостійності учасників освітнього процесу під час роботи над комплексним завданням, а також підготовкою власного виступу. Під час проектної діяльності створюються такі умови, за яких учні мають самостійно отримати знання з різних джерел, навчитися ними користуватися для розв'язання практичних завдань, удосконалюють комунікативні вміння, працюють в різних групах та розвивають дослідницькі вміння й аналітичне мислення. Використання проектів також допомагає інтегрувати знання, поєднати теорію з практикою та розвиває творчий потенціал [12].

Таким чином, можемо стверджувати, що використання різних методів дозволяє ефективно поглиблювати знання здобувачів, розвивати в них бережливе ставлення до навколишнього середовища, відповідальність, спостережливість, комунікацію, самостійність, креативність і творчість.

Вагомим впливом на розвиток екологічної компетентності здобувачів, на думку Т. Марчій-Дмитраш, є впровадження інструментів, що впливатимуть на емоційно-ціннісний аспект екологічної компетентності, а саме ставлення дитини до природи. Подібними методами є екскурсія, спостереження, природоохоронна діяльність, збирання природного матеріалу та виготовлення гербарію, дидактичні ігри на природничу тематику, екологічні куточки з природничим змістом, перегляд та аналіз тематичних фільмів і мультфільмів. Такі види навчально-пізнавальної

діяльності заохочують учнів до відповідального та дбайливого ставлення до природи [14].

У своєму дослідженні з проблеми модернізації екологічної освіти в Україні В. Галуок пропонує такі рекомендації, що сприяють формуванню екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку:

1. *Інтеграція екологічних питань в зміст інших дисциплін.* Наприклад, на заняттях з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» можна ознайомити здобувачів з різноманітним природним екосистем, принципам збереження біоресурсів, на уроках з математики проводити практичні заняття з аналізу екологічних даних, а у рамках мовно-літературної освітньої галузі – працювати з художньою літературою про природу та екологічні проблеми.

2. *Позакласні заходи.* Екскурсії до природних резерватів, національних парків, ботанічних садів або місцевих екологічних об'єктів виступає важливим інструментом для розвитку у дітей реального уявлення про природу та охорону довкілля. Під час подібних заходів здобувачі мають можливість на практиці спостерігати за процесами в природі, взаємодію живих організмів, а також вивчати заходи щодо охорони природи.

3. *Ігрова діяльність.* Використання ігор, зокрема, дидактичних, сприяє розвитку екологічної свідомості та творчих здібностей здобувачів.

4. *Запрошення фахівців до проведення тематичних лекцій і майстер-класів.* Такі особи можуть провести лекції, семінари, майстер-класи, під час яких здобувачі можуть отримати важливі практичні знання та здійснити цікаві відкриття.

5. *Спонування до дій з охорони природи.* Подібними активностями можуть бути акції з висаджування дерев, проведення локальних прибирань або участь у громадських екологічних проєктах. Такі заходи дозволяють учням відчувати власну приналежність до вирішення глобальних проблем і формують відповідальне ставлення до природи [6].

Отже, для досягнення формування екологічної компетентності важливим є використання різноманітних методів, таких як спостереження за природою,

інтерактивні та дидактичні ігри, екологічні досліди, проекти, екскурсії та інші, що сприяють глибшому розумінню процесів у природі.

1.3 Використання дитячої художньої літератури у контексті екологічного виховання здобувачів початкової освіти

У попередньому розділі ми з'ясували, що екологічне виховання потребує обов'язкового використання таких методів роботи, які формуватимуть в учнів ціннісне ставлення до навколишнього середовища. Одним із таких дієвих методів ми вважаємо використання дитячої художньої літератури.

Художня література природничого змісту, на думку Т. Дуки, виступає потужним ресурсом, що сприяє розвитку світогляду здобувачів початкової освіти, знайомить їх з важливими подіями та явищами, ілюструє ціннісний взаємозв'язок і стосунки між природою та людиною. Окрім того дослідниця доводить, що художня література має важливий виховний вплив на особистість дитини, а саме розвиває її емоційну сферу, почуття любові, емпатії, становлення в системі «людина-природа», сприяє кращому розумінню сутності добра і зла. Також моделі поведінки, висвітлені у різноманітній художній літературі, демонструють гуманне ставлення до природи та виступають прикладом до наслідування дитиною в повсякденних ситуаціях [10].

Згідно з дослідженням Ж. Верьовкіної та Г. Васильєвої вивчення літературних творів здобувачами початкової освіти допомагає їм проникнути у світ почуттів героїв та бачити зв'язок переживань і дій з описаними образами. В контексті формування екологічної компетентності, це забезпечує емоційно-ціннісне ставлення до природи [4].

Численні наукові зарубіжні дослідження (К. Abdullah, N. Anoeграjekti, D. Bradbery, E. Gille, V. Khasanah, R. Rahmayati, R. Rengganis, T. Segerdahl, S. Setiad) підтверджують, що використання дитячих літературних творів з екологічною тематикою сприяє не лише когнітивному розвитку, але й формує у здобувачів відповідальне ставлення до природи, збагачує їхній досвід і сприяє формуванню

стійкого інтересу до природи як важливої складової здорового та гармонійного розвитку суспільства.

Наприклад, у своєму дослідженні V. Khasanah, N. Anoeграjekti, S. Setiadi, K. Abdullah доводять, що література має історичне та культурне значення у питанні формування суспільних уявлень та поглядів. Так, розглядаючи літературні твори, індивіди здатні отримувати більш глибоке розуміння природи суспільства і різних його аспектів й у тому числі, у питанні збереження навколишнього середовища. Наративи, які є в художній літературі, заохочують читачів замислюватися над екологічними наслідками. Література допомагає також розвинути розуміння складного соціального та екологічного оточення, досліджувати зв'язок між людьми та навколишнім середовищем [30].

Дослідження питання використання кліматичної фантастики (жанру наукової фантастики, який зосереджений на впливі змін клімату на суспільство, природу та людську цивілізацію), висвітленими E. Gille та T. Segerdahl, доводять, що читачі цього напрямку літератури ставали більш екологічного свідомими та здатними до певних дій. Окрім того, на думку авторів дослідження, кліматична фантастика може формувати культуру дії, позитивне та проактивне мислення під час читання з метою підвищення екологічної свідомості та бажання збереження навколишнього середовища. Використання літератури з метою екологічного виховання може стати корисним інструментом для сучасного вчителя, щоб допомогти інтегрувати її у освітній процес, формувати стійкі цінності у здобувачів оскільки література відображає сучасні ідеї та цінності і має потенціал показувати як події минулого, так і теперішнього дозволяючи проаналізувати поточну екологічну ситуацію [31].

На думку R. Rahmayati та R. Rengganis літературні твори (оповідання, казки, романи, тощо), які порушують екологічні проблеми, можуть бути використані вчителем як спосіб мотивації та симулювання чутливості й турботи учнів про навколишнє середовище. Але при цьому важливо врахувати вікові особливості здобувачів [32].

Дитяча література, згідно дослідження D. Bradbery, має значний вплив щодо формування світогляду молодого покоління. Літературні твори, що висвітлюють

проблеми війни, соціальної нестабільності, деградації довкілля та інших глобальних викликів, здатні сформувати у здобувачів почуття емпатії, усвідомлення наслідків людської діяльності та розуміння важливості міжнародного співробітництва у питанні збереження екології. Такі тексти сприяють розвитку критичного мислення, толерантності, поваги до культурного розмаїття та прагнення до соціальної справедливості. Якісні ілюстровані книги та оповідання сприяють усвідомленню необхідності активної взаємодії, формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища та стимулює прагнення до створення сталого майбутнього [29].

Вітчизняні вчені (Ю. Бондаренко, Л. Височан) у питанні впливу художньої літератури на розвиток екологічної компетентності здобувачів розвивають ідеї зарубіжних дослідників. Так, Ю. Бондаренко зазначає, що українська художня література відіграє значну роль у формуванні екологічної компетентності учнів, зокрема через усвідомлення взаємодії людини з природним середовищем. Вона містить когнітивний та діяльнісний компоненти, що сприяє розумовій активності учнів та підтримує тенденцію гуманізації освіти. Під час ознайомлення з такою літературою, учні досліджують пейзажі, взаємодію персонажів з природою, авторське бачення дійсності. Основними напрямками роботи є: аналіз позасюжетних елементів (вивчення мовної майстерності автора та хронотопний аналіз); осмислення образності природних стихій (дослідження художніх засобів і архетипних образів); взаємозв'язок персонажів і природи (аналіз впливу природного середовища на героїв); природний хронотоп у тематичному контексті (визначення ролі пейзажу у структурі твору); стильові параметри тексту (оцінка впливу природних реалій на стильові особливості); авторська концепція дійсності (формування світоглядної картини світу через літературний аналіз) [3].

У питанні використання української художньої літератури з метою екологічного виховання здобувачів початкової освіти, Л. Височан наводить аналіз доробок українського педагога В. Сухомлинського, як автора численних публікацій на екологічну тематику для дітей. Дослідниця визначає такі особливості казок і оповідань В. Сухомлинського як: чіткість сюжету, ситуаційність, інформативність

заголовків, прихована мораль. Так, часто алегоричні твори видатного педагога акцентують увагу на взаємодії людини з природою, сприяють формуванню свідомого ставлення до природи та виховання моральних цінностей. Вони містять важливу інформацію про довкілля, екосистеми та взаємозв'язки у природі, слугуючи ефективним дидактичним засобом. Літературна спадщина В. Сухомлинського гармонійно поєднує когнітивний і емоційний компоненти навчання, розвиває емпатію, інтегрує знання з природничих наук з літературою й етикою [5].

Отже, використання дитячої художньої літератури у процесі екологічного виховання здобувачів початкової освіти сприяє формуванню їх екологічної свідомості, культури та відповідального ставлення до природи. Інтеграція літературних творів в освітній процес активізує емоційну сферу, розвиває критичне мислення, творчі здібності та збагачує духовний світ дітей. Ключові принципи цього підходу – гуманістична спрямованість, особистісно-орієнтований підхід та емоційна насиченість.

Висновки до першого розділу

В першому розділі проаналізовано психолого-педагогічні особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти; визначено методи, способи, засоби екологічного виховання та досліджено проблематику використання дитячої художньої літератури у контексті екологічного виховання здобувачів початкової освіти.

Визначено, що екологічне виховання здобувачів початкової освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу, що забезпечує формування екологічної компетентності. Схарактеризовано нормативно-правову базу, що регламентує цілі й особливості екологічного виховання у початковій школі. Поняття екологічної компетентності конкретизовано як інтегровану особистісну якість, що передбачає наявність знань про взаємозв'язки у природі, усвідомлення цінності навколишнього середовища, сформованість відповідального, бережливого ставлення до природи та здатність діяти відповідно до цілей сталого розвитку.

Здійснено аналіз ключових методів формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти, як-от: моделювання, візуалізація, спостереження, бесіди, лекції, екскурсії, тощо. Результати свідчать, що застосування проаналізованих методів сприяє глибшому усвідомленню здобувачами початкової освіти екологічних проблем, формуванню відповідального ставлення до природи та розвиває у них навички екологічно доцільної поведінки у повсякденному житті.

Досліджено погляди вітчизняних зарубіжних авторів у питанні використання дитячої художньої літератури для формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Вчені вбачають суттєву користь за допомогою використання дитячих літературних творів з екологічною тематикою, кліматичної фантастики, оповідань, казок, романів, тощо, оскільки такі твори не лише формують у здобувачів емоційно-ціннісне ставлення до природи, а й сприяють розвитку критичного мислення, уяви, емпатії, здатності до рефлексії та усвідомленого вибору екологічної поведінки.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

2.1 Дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти

У контексті сучасної освітньої парадигми, яка зорієнтована на сталий розвиток, екологічна компетентність сучасних здобувачів початкової освіти розглядається передусім як інтегрований показник готовності особистості до відповідальної, екологічно доцільної поведінки у навколишньому середовищі. У межах формування зазначеної компетентності, згідно чинного законодавства, особливого значення набуває дослідження та підвищення рівня її сформованості вже на етапі початкової освіти, оскільки саме у цей період закладаються основи ціннісних орієнтацій, моральних якостей та моделей поведінки.

На основі теоретико-методологічного аналізу нашого наукового дослідження, ми визначилися із метою емпіричної частини кваліфікаційної роботи магістра, якою стало дослідження та підвищення рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти із використанням дитячої художньої літератури. Таким чином, завданнями експериментальної частини нашого дослідження стали наступні:

1. Дослідити рівень сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти та початковому етапі дослідження.

2. Розробити та експериментально інтегрувати дитячу художню літературу з метою підвищення екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

3. Дослідити рівень сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти на контрольному етапі, після застосування нами дитячої художньої літератури. Здійснити аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки щодо ефективності використання дитячої художньої літератури у процесі формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

Аналіз теоретичної частини нашого дослідження дало підстави до з'ясування сутності понять «екологічне виховання» й «екологічна компетентність», тому нами було визначено такі компоненти сформованості екологічної компетентності здобувачів як:

– *когнітивний компонент*, що передбачає сформованість знань про об'єкти та явища природи, а також розуміння взаємозв'язків і залежності між елементами живої та неживої природи;

– *емоційно-ціннісний компонент*, що охоплює сформованість прагнення до збереження об'єктів навколишнього середовища, виявлення естетичного сприйняття краси живої та неживої природи, а також рівень розвитку чутливості до екологічних проблем та особистісного ставлення до природи;

– *діяльнісний компонент*, що становить сформованість практичних умінь і навичок щодо догляду за об'єктами природи, а також наявність доцільно екологічної поведінки у повсякденному житті;

– *рефлексивно-аналітичний компонент*, який полягає у здатності усвідомлювати власну екологічну діяльність, здійснювати її аналіз, а також навички критичної оцінки інформації про екологічні проблеми довкілля задля прийняття обґрунтованих рішень у майбутньому;

Для ефективної оцінки сформованості компонентів екологічної компетентності, нами також було виділено такі рівні як: *високий, середній та низький*.

Таблиця 2.1 – Рівні сформованості компонентів екологічної компетентності

Компонент	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Когнітивний	Має глибокі та системні знання про взаємозв'язки у природі, екологічні закони та проблеми, розуміє вплив людської діяльності на довкілля, вміє застосовувати знання у практичних ситуаціях.	Має загальні знання про природу та екологічні проблеми, розуміє окремі зв'язки між природними явищами, але не завжди може застосувати знання у нових чи складних умовах.	Має фрагментарні, поверхові знання про природу, не розуміє сутності екологічних проблем, не здатен пояснити екологічні закономірності.
Емоційно-ціннісний	Відчуває емоційну єдність із природою, проявляє щире піклування про неї, усвідомлює особисту відповідальність за стан довкілля, має стійкі екологічні цінності.	Виявляє позитивне ставлення до природи, розуміє її цінність, але емоційні реакції нестійкі, не завжди супроводжуються відповідною поведінкою.	Виявляє байдужість або слабкий інтерес до природи, не усвідомлює її цінності, емоційна реакція на екологічні проблеми відсутня.
Діяльнісний	Активно бере участь у природоохоронній діяльності, ініціює екологічні заходи, дотримується принципів сталого розвитку у щоденній поведінці.	Виконує екологічно доцільні дії переважно під впливом зовнішнього контролю, бере участь у природоохоронних заходах епізодично.	Не дотримується екологічних норм поведінки, не виявляє готовності до практичних дій у сфері охорони довкілля.
Рефлексивно-аналітичний	Здатен усвідомлювати й аналізувати власну екологічну поведінку, критично оцінює свої вчинки та їх наслідки, прагне самовдосконалення у сфері екологічної культури.	Частково усвідомлює значення власної поведінки для довкілля, іноді здійснює самооцінку своїх дій, але не завжди робить висновки для зміни поведінки.	Не усвідомлює власної відповідальності, не аналізує власні дії щодо природи, не здатен до рефлексії екологічної поведінки.

Методами, використаними нами на початковому етапі з метою проведення дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти стали наступні: тести «Чи дбаєш ти про природу?», «Що ти знаєш про

природу?» (Додатки А; Б); діагностична робота «Як людина досліджує природу» (Додаток В); практичні вправи «Рятівники природи», «Сортування» (Додатки Г; Д), що дало змогу комплексно оцінити рівень сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти за визначеними нами основними її компонентами, а також виявити сильні та слабкі сторони у засвоєнні екологічних знань, умінь і навичок екологічно доцільної поведінки.

Окрім того, одним із провідних методів, застосовуваних нами у дослідженні, виступало спостереження, яке здійснювалося як цілеспрямоване та систематичне вивчення поведінкових проявів здобувачів початкової освіти під час виконання тестувань, діагностичної роботи та практичних вправ, а також під час використання нами дитячої художньої літератури у ході експерименту.

Застосовувані нами методи дослідження рівня сформованості екологічної компетентності на констатувальному етапі дали змогу виявити початковий стан обох груп – експериментальної та контрольної. Важливо зазначити, що результати були практично ідентичними, що підтверджує однаковий стартовий рівень обох груп та дає підставу для подальшого порівняння. Так, в обох групах розподіл загального рівня екологічної компетентності виглядав наступним чином:

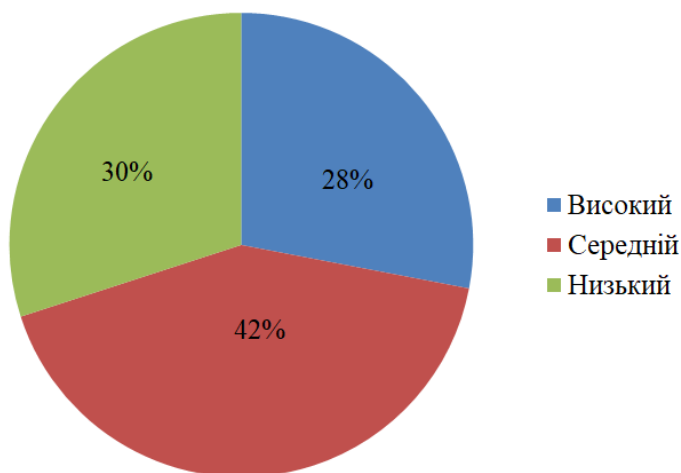
Високий рівень сформованості екологічної компетентності зафіксовано у 28% здобувачів як в експериментальній, так і в контрольній групі. Здобувачі цієї групи правильно відповідали на більшість запитань тестів (від 17 до 20 балів у тесті «Чи дбаєш ти про природу?» та 9-10 балів у тесті «Що ти знаєш про природу?»), демонстрували глибокі знання про явища живої та неживої природи, встановлювали причинно-наслідкові зв'язки. У практичних вправах «Сортування» і «Рятівники природи», здобувачі із високим рівнем екологічної компетентності впевнено пропонували раціональні дії, проявляли ініціативу, емпатію до природи, самостійно формулювали правила екологічної поведінки. Також нами було зафіксоване помітне вираження учнями аналізу ситуацій, надання аргументованого та виваженого пояснення вибору, застосування знань до нових обставин.

Середній рівень сформованості виявлено у 42% учнів в обох досліджуваних групах. У цій групі здобувачі набрали 11-16 балів у тестах, демонструючи загальне

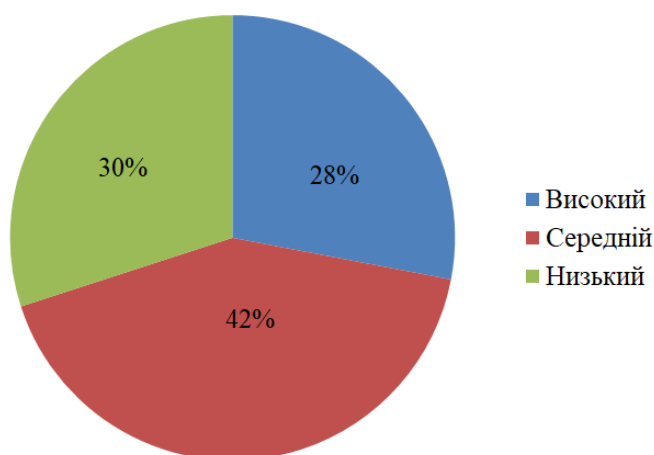
розуміння важливості охорони навколишнього середовища. Проте, варто зазначити, що в їхніх відповідях спостерігалась непослідовність та обмежене знання екологічних понять. У практичних завданнях здобувачі із середнім рівнем сформованості екологічної компетентності частково орієнтувалися у правилах поводження з відходами, мали позитивне, проте проявляли недостатньо виражене емоційне ставлення до екологічних проблем та потребували допомоги для наслідування дій, замість самостійного аналізу і виконання завдань.

Низький рівень сформованості екологічної компетентності було нами виявлено у 30% здобувачів, і цей показник також однаковий для експериментальної та контрольної груп. Учні цієї категорії не змогли набрати більш ніж 10 балів у тестуваннях. Окрім того, вони не вміли розрізняти основні екологічні поняття, припускалися помилок у практичній вправі на сортування сміття, не орієнтувалися у правилах сортування. У ситуаційних завданнях здобувачі з низьким рівнем проявляли пасивність, не виявляли достатньої емоційної реакції на порушення правил поведінки у природі, не пропонували виважених, аргументованих рішень та не виявляли адекватних дій у конкретних ситуаціях. Більшість з категорії цих здобувачів не змогли самостійно сформулювати правила поведінки на природі. Також нами визначено й проблему у здатності до рефлексії здобувачів, тобто, вони не проявили навички до самоаналізу власних дій, не надавали пояснень, що свідчить про достатньо низький рівень рефлексивно-аналітичного компонента.

Отримані однакові результати в обох групах на початковому етапі дали нам наукову підставу для подальшого порівняння: будь-які зміни в експериментальній групі на контрольному етапі можна буде впевнено пов'язати із впливом запровадженої методики.

Результати тестування контрольної групи

Результати тестування експериментальної групи

Рисунок 2.1 – Порівняння рівнів сформованості екологічної компетентності в учасників контрольної й експериментальної груп (вхідне тестування)

Дослідження компонентів, що входять до екологічної компетентності, на початковому етапі дало змогу виявити наступні результати та зафіксувати незначні, але цікаві розбіжності між групами.

Когнітивний компонент. Високий рівень його розвитку продемонструвало 35% здобувачів в експериментальній групі та 33% – у контрольній, особливо це

стосувалося академічних знань про природу. Середній рівень, згідно тестувань та вправ, становив 44% в обох групах, а низький – 21% в експериментальній та 23% в контрольній. Проблеми в обох групах виникали у встановленні зв'язків між природними явищами, у розумінні причинно-наслідкових зв'язків. Частина здобувачів плутала живі та неживі об'єкти природи, не знала призначення приладів у діагностичній роботі.

Емоційно-ціннісний компонент, розвинений на високому рівні, було виявлено у 30% здобувачів експериментальної групи та 28% – контрольної, що проявлялося у вираженому екологічному ставленні до природи. Більшість здобувачів (приблизно 50% в експериментальній та 52% в контрольній) проявляли загальну стурбованість, проте не вдавалися до її аргументації. Негативним показником стало те, що 20% учнів в експериментальній групі та 22% в контрольній не проявили емпатії, співчуття та емоційного залучення, що значно ускладнює формування внутрішньої мотивації до екологічно доцільної поведінки.

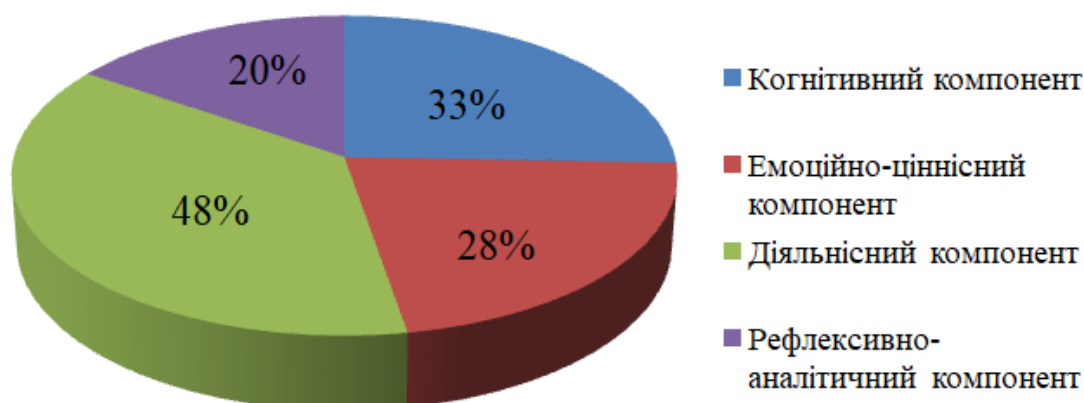
Діяльнісний компонент на високому рівні продемонструвало 46% здобувачів експериментальної групи (здатність до практичного застосування знань: сортування сміття, прийняття рішень у змодельованих ситуаціях). У контрольній групі цей показник був дещо вищим – 48%. 30% здобувачів в обох групах лише частково орієнтувалися, допускали помилки у сортуванні, не розуміли, чому окремі відходи не можна викидати у загальне сміття, не змогли аргументувати власну позицію щодо екологічної поведінки у запропонованих ситуаціях. Низький рівень діялісного компонента було виявлено у 24% в експериментальній групі та 22% – в контрольній, які виявили недостатню орієнтацію у правилах поводження з відходами та не змогли пояснити жодне рішення.

Рефлексивно-аналітичний компонент на високому рівні виявлено лише у 22% здобувачів експериментальної групи та 20% – контрольної, які змогли пояснити логіку власних дій, сформулювати наслідки неправильних дій для довкілля. 39% респондентів в експериментальній групі виявили часткові уміння до рефлексії, а в контрольній – 41%. Повну відсутність усвідомлення значущості власної поведінки у

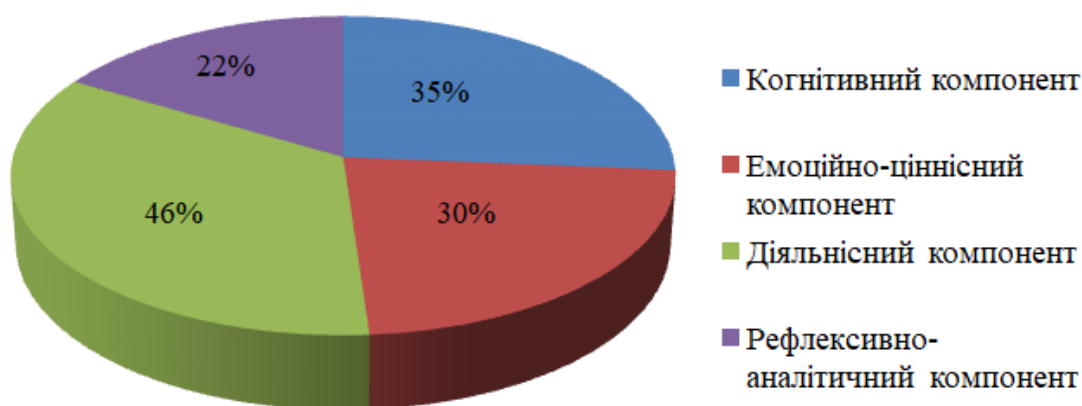
навколишньому середовищі показали 39% здобувачів в експериментальній групі та 39% – в контрольній.

Отримані нами результати під час початкового етапу емпіричного дослідження свідчать про недостатній і практично однаковий рівень сформованості екологічної компетентності серед здобувачів початкової освіти в обох групах. Лише менше третини учнів досягли рівня, що відповідає вимогам Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти. Основними проблемами, що створювали брак формування екологічно доцільної поведінки здобувачів, ми вважаємо наступні: відсутність сформованих рефлексивних навичок; низька практична орієнтація у сфері поводження з побутовими відходами; фрагментарність знань про живу та неживу природу; недостатнє усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків; недостатнє емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього середовища.

Під час початкового етапу дослідження нами було зроблено висновок, що лише 27% здобувачів в експериментальній групі та 25% в контрольній змогли обґрунтувати власні дії у змодельованих екологічних ситуаціях, продемонструвати як когнітивну, так і діяльнісну зрілість на високому рівні. Разом із тим, понад 70% здобувачів в обох групах потребують подальшої підтримки у формуванні практичних умінь, емоційного залучення та розвитку умінь оцінювати власний вплив на навколишнє середовище. Особливо тривожним для нас виявився той факт, що 40% здобувачів в експериментальній групі та 42% в контрольній не виявили жодних емоційних реакцій на екологічні проблеми, не вбачали потреби у власній відповідальності за стан довкілля.

Результати тестування контрольної групи

Результати тестування експериментальної групи

Рисунок 2.2 – Порівняння рівня сформованості компонентів екологічної компетентності контрольної та експериментальної груп (за компонентами)

Детальна діагностика підтвердила не лише однакові стартові умови, але й однакові проблемні зони в обох групах, що є важливою передумовою для проведення формувального експерименту. Окреслені та проаналізовані нами дані підтверджують думку про необхідність впровадження та посилення екологічного компонента в освітньому та виховному процесах початкової ланки освіти не лише

шляхом збільшення обсягу академічних знань здобувачів, а насамперед за допомогою застосування таких форм, методів і засобів навчання, які безпосередньо впливатимуть на всебічне формування чотирьох визначених нами компонентів екологічної компетентності, а також розвиватимуть емпатію, співпереживання, рефлексію вчинків і внутрішню мотивацію до збереження природи.

Таким чином, результати початкового етапу емпіричного дослідження дало нам змогу окреслити чітке коло педагогічних завдань, які були спрямовані на підвищення ефективності формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

2.2 Експериментальне впровадження стратегії використання дитячої художньої літератури для екологічного виховання здобувачів початкової освіти

З огляду на результати проведеного нами початкового етапу дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти, згідно якого 70% респондентів потребують підтримки у формуванні екологічної компетентності, нами було визначена необхідність розробки й впровадження стратегії, спрямованої на формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи, розвитку практичних дій щодо її збереження, критичного осмислення ставлення здобувачів до навколишнього середовища, а також рефлексивно-аналітичних дій. Особливу увагу при цьому ми приділили використанню дитячої художньої літератури (зокрема, казок, оповідань та віршів), як провідного засобу формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти.

Упродовж реалізації нашого експерименту в освітньому та виховному процесах, під час проходження виробничої практики, нами було інтегровано тексти казок, оповідань, віршів, у яких розкривається екологічна проблематика через призму художніх образів, персоніфікацію природних об'єктів, моральні дилеми, емоційні переживання та причинно-наслідкові зв'язки між діяльністю людини та станом навколишнього середовища. Тексти, які представлені у додатках, були переважно підібрані нами базуючись на принципах вікової орієнтації (урахування

індивідуальних особливостей здобувачів), емоційного залучення, пізнавальності та гуманістичної спрямованості.

Інтеграція текстів дитячої художньої літератури переважно здійснювалася нами під час проведення уроків читання, української мови, а також інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Після прочитання й обговорення запропонованих на уроках текстів, здобувачі приймали участь у рольових іграх, створенні ілюстрацій, створенні діалогів для персонажів, виконували опис альтернативних розв'язань екологічних проблем, що представлені у сюжетах. Окрім того, найголовнішим та найефективнішим засобом роботи із текстами ми вважаємо колективне обговорення, під час якого здобувачі мали змогу проаналізувати поведінки героїв казок та оповідань, їхній моральний вибір, а також наслідки недбалого поводження із природним середовищем, що стимулювало розвиток критичного мислення та емоційного співпереживання. Серед використаних нами текстів, переважну кількість становили ті, у яких екологічна тематика розкривається не лише через зображення негативних вчинків героїв, а й позитивні приклади відповідального ставлення, що дало змогу сформувати у здобувачів установку на конструктивну, правильну, морально-етичну поведінку. Особливо значущими вважаємо твори, які викликали у здобувачів емпатію до живих істот (тварин, птахів, рослин), що зображували їх як представників вразливої категорії екології, а також твори з морально-філософськими висновками щодо впливу вчинків людини на навколишнє середовище.

Проведення інтерактивних форм роботи, таких як: інсценізація, дискусії, створення екологічних казок, співставлення вчинків персонажів із власним досвідом учнів, створення ілюстрацій, а також проблемні запитання, розробка альтернативних сценаріїв, створення плакатів та стіннівок, проєктна діяльність, ведення щоденника спостережень, дидактичні ігри, інсценізації, моделювання ситуацій, тощо – дали змогу значно підвищити рівень емоційного та практичного залучення здобувачів до проблем екології. У результаті нами було зафіксовано, що кількість здобувачів, які почали самостійно ініціювати обговорення екологічних проблем, виявляти турботу про тварин і рослин, приймати участь у колективній роботі під час виконання

інтерактивних завдань – значно зросла. Разом із цим відбулося й зниження показника байдужості: якщо на початку експерименту 40% здобувачів не виявляли жодних емоційних проявів щодо екологічних проблем, то після впровадження нами стратегії підвищення екологічної компетентності із застосуванням дитячої художньої літератури було зафіксоване суттєве зменшення цієї частки дітей.

З метою комплексного впливу на когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний, рефлексивно-аналітичний компоненти, під час інтеграції текстів дитячої художньої літератури у освітній та виховні процеси, нами використовувалися диференційовані методи та прийоми. Зокрема, під час опрацювання казок, оповідань та віршів ми пропонували здобувачам проблемні запитання, що спонукали до морального вибору, з'ясування причин і наслідків, розробки альтернативних сценаріїв розвитку подій у представлених текстах. Під час використання подібних засобів і методів роботи ми акцентували увагу на смислах, метафорах, символах, що були пов'язані з головними ідеями творів.

Ефективними також виявилися поєднання дитячої художньої літератури з практичними видами діяльності, спрямованими на формування відповідальної поведінки. Після обговорення окремих казок та оповідань, здобувачі створювали плакати з екологічними закликами, стіннівки на екологічні теми, виготовляли вироби на екологічну тематику (як-от: годівнички, картини з вторинних матеріалів, еко-сумки, моделі-мініатюри, «зелений куточок» у класі, щоденник спостережень за природою, колажі, інсталяції на природничу тематику, тощо). Подібна діяльність дозволила перенести ідеї, засвоєні під час читання та аналізу літературних творів, у реальне середовище, закріпивши екологічні знання на практичному рівні.

Окрім того, цінними виявилися також тексти, що демонстрували емоційну трансформацію головних героїв, де можна чітко прослідкувати шлях від байдужості до активного усвідомлення та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Наративи, що представлені у текстах творів, дозволили учням провести самоідентифікацію з головними героями, рефлексувати власну поведінку та дії, дійти до певних морально-етичних висновків.

Зазначимо також і дидактичний потенціал поезії на екологічну тематику, яку ми використовували під час інтеграції в освітній та виховні процеси. Вірші були застосовані нами як інструмент емоційного налаштування, активації асоціативного мислення та розвитку естетичного сприйняття природи. Саме ритмічна організація текстів, образність і лаконічність, сприяли швидкому засвоєнню змісту, емоційної реакції на природні явища та формуванню почуття дбайливості. Здобувачі охоче створювали ілюстрації та власні вірші на екологічні теми.

Важливим структурним елементом реалізації експериментальної частини нашого дослідження ми також вважаємо впровадження дидактичних ігор в освітній процес, які базувались на змісті опрацьовуваних під час уроків творів. Застосовувані нами ігри відігравали роль ефективного педагогічного інструменту, що забезпечував цілісний, гармонійний розвиток компонентів екологічної компетентності. У процесі ігрової діяльності здобувачі засвоювали екологічні знання (когнітивний компонент екологічної компетентності), вчилися називати види рослин і тварин, розпізнавати екологічні проблеми у знайомих ситуаціях, формулювати правила природоохоронної поведінки. Зокрема, під час читання казок Василя Сухомлинського, «Казки про золоту рибку», нами проводилися тематичні ігри «Хто порушив правила природи?», «Знайди помилку у поведінці героя», «Допоможи рибці врятувати річку», під час яких учні демонстрували здатність відтворювати логіку екологічної взаємодії та формулювати прості, але усвідомлені причинно-наслідкові зв'язки (Додатки М; Н).

З метою підвищення емоційно-ціннісного компонента нами були застосовані інсценізації («Живий ланцюг допомоги», «Якби я був конвалією?», тощо), що стимулювали емоційні переживання та емпатійне ставлення. Завдяки подібним завданням здобувачі вчилися вживатися в образи природних об'єктів, озвучували їхні думки та прохання, емоційно переживали їхні стани, що створювало базу для формування нами внутрішньої мотивації у здобувачів до екологічно відповідальної поведінки. Так, після прочитання тексту «Сонечко» здобувачі розігрували сцену порятунку комахи та активно аналізували власні відчуття, думки, емоції та дії.

Розвиток діяльнісного компоненту екологічної компетентності відбувався за допомогою активних ігрових форм, що спонукали до прийняття рішень і виконання практичних дій, зокрема ігри: «Сортуємо сміття», «Що допоможе природі?», «Природний детектив». У процесі подібних вправ здобувачі вчилися обирати моделі поведінки, спрямовані на збереження довкілля, аргументувати власні дії, виконувати завдання та проєкти екологічного характеру, які згадано вище. Таким чином, здобувачі мали змогу реалізовувати знання на практиці.

Формування рефлексивно-аналітичного компонента проводилося нами за допомогою ігор, що містили елементи самоаналізу та оцінювання власних і чужих дій. До прикладу, в завданні під назвою «Що зробив би я?» здобувачі отримували змодельовані ситуації та мали обрати варіант поведінки, аргументувати його, а згодом порівняти з тим, як вчинили герої прочитаної казки. Підсумковим етапом виконання подібних завдань було створення учнями міні-есе, у яких вони проводили рефлексію та самоаналіз. Подібна активність дозволяла активізувати механізми внутрішньої оцінки, що є визначальним чинником сталого екологічного розвитку особистості.

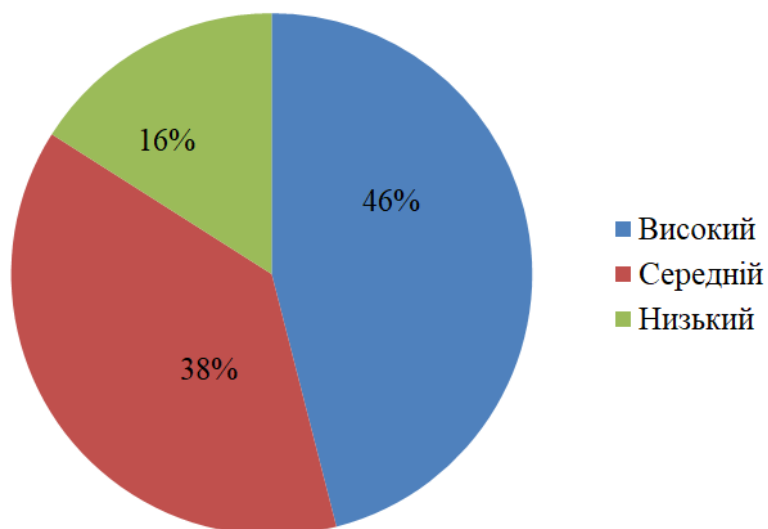
Отже, отримані результати експериментального впровадження дитячої художньої літератури у освітній та виховні процеси під час проходження нами виробничої практики, засвідчили високу ефективність їх використання. Інтеграція екологічно орієнтованих текстів сприяла створенню емоційно насиченого виховного середовища, яке активізувало когнітивні процеси, формувало емоційно-ціннісні орієнтації, практичні вміння та рефлексивно-аналітичну здатність здобувачів. Реалізація педагогічної стратегії інтеграції подібної літератури в процес екологічного виховання забезпечила багатовимірний вплив на становлення екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Таким чином вона продемонструвала потенціал художнього слова як засобу гуманістичного впливу, що сприяє не лише розвитку екологічних знань, а й становленню екологічно доцільної поведінки та культури особистості.

2.3 Аналіз результатів дослідження

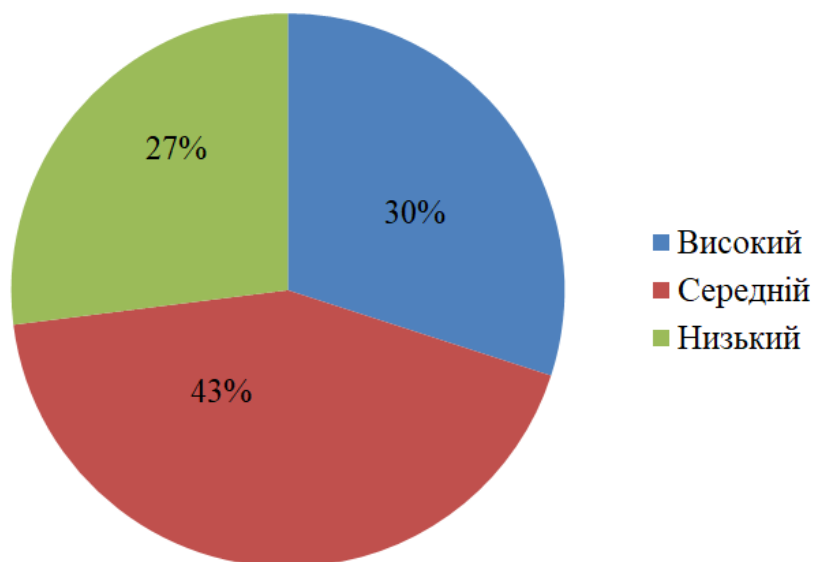
Контрольний етап нашого емпіричного дослідження проводився з метою виявлення змін у рівнях сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти після застосування в експериментальній групі комплексу дитячої художньої літератури, інтерактивних вправ, дидактичних ігор та проєктної діяльності, спрямованих переважно на розвиток екологічного мислення, поведінкових установок, емоційної чутливості до природи та рефлексивних здібностей. Контрольна група продовжувала навчатися за звичайною програмою без спеціального впровадження запропонованого нами комплексу. Діагностичними засобами для обох груп стали однакові методики: тести «Я – друг природи!» та «Природа і я», діагностичні роботи з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а також вправи практичного характеру «Екологічні дослідники» та «Друг природи», що забезпечило репрезентативність та точне порівняння результатів.

Аналіз результатів виявив значну позитивну динаміку в експериментальній групі та мінімальні зміни в контрольній, що є ключовим доказом ефективності нашої методики. Частка здобувачів із високим рівнем значно зросла – з 28% до 46%. Водночас, спостерігалось зниження частки осіб із середнім рівнем з 24% до 38% та низьким рівнем з 30% до 16%, що свідчить про ефективність запроваджених нами методів під час експерименту. У контрольній групі нами було зафіксовано незначні зміни рівня екологічної компетентності. Частка респондентів із високим рівнем зросла на 2% з 28% до 30%, що ми пояснюємо загальним набуттям академічних знань у процесі навчання. Показник середнього рівня залишився практично незмінним (42% на початку експерименту та 43% наприкінці), а низький рівень продемонстрував несуттєве зниження з 30% до 27%.

Таким чином, 18% зростання високого рівня в експериментальній групі означає, що майже кожен п'ятий учень перейшов з нижчих рівнів на високий. Це свідчить про системний ефект від застосованої методики. У контрольній групі зміни в межах статистичної похибки, що підтверджує відсутність значного впливу зовнішніх факторів.

Результати тестування експериментальної групи

Результати тестування контрольної групи

Рисунок 2.3 – Порівняння рівнів сформованості екологічної компетентності в учасників контрольної й експериментальної груп

Детальний аналіз динаміки компонентів екологічної компетентності виявив суттєву різницю між експериментальною та контрольною групами. В експериментальній групі зафіксовано значне зростання частки високого рівня когнітивного компонента екологічної компетентності з 35% до 54%, водночас середній рівень знизився з 44% до 36% та низький з 21% до 10%. ■ Результати

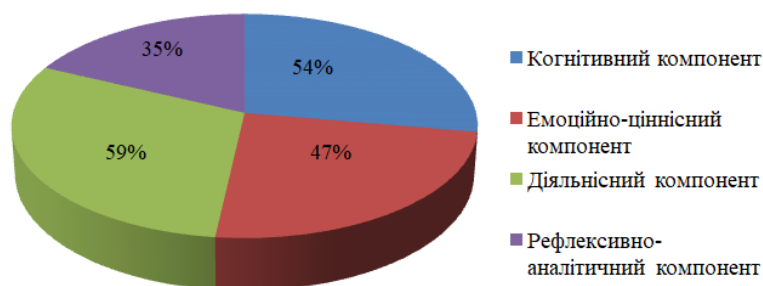
контрольної групи засвідчили стабільність когнітивного компонента екологічної компетентності. Зростання частки високого рівня було мінімальним – з 33% до 35%. Показник середнього рівня залишився незмінним – 44% на початку та наприкінці дослідження, а низький продемонстрував незначене зменшення з 23% до 21%. Можемо стверджувати, що 19% зростання високого рівня когнітивного компонента в експериментальній групі вказує на ефективність засвоєння екологічних знань за допомогою тих методик, які ми використовували під час експерименту. Зниження низького рівня на 11% у експериментальній групі демонструє, що методика роботи з екологічними казками, віршами та оповіданнями під час експерименту допомогла подолати пробіли в знаннях у більшості учнів.

Емоційно-ціннісний компонент продемонстрував позитивну динаміку змін. Так, в експериментальній групі нами зафіксовано зріст високого рівня від 30% до 47%, тоді як показник середнього рівня становив 50% на початку дослідження і 41% наприкінці, а низький рівень знизився з 20% до 12%. На противагу експериментальній, контрольна група продемонструвала лише мінімальні зміни: частка високого рівня зросла з 28% до 31%, середній рівень незначно змінився з 52% до 48%, а низький рівень залишився практично незмінним – 22% на початку дослідження та 21% наприкінці. Таким чином, 17% зростання високого рівня емоційно-ціннісного компонента у здобувачів експериментальної групи свідчить про успішне формування емоційно-ціннісного світогляду. Особливо важливим для нас показником є зниження на 8% учнів з низьким рівнем емоційного залучення. Можемо зробити висновок, що методика допомогла сформувати екологічні почуття у значної частини байдужих дітей, розвинути в них емпатію, чуйність, небайдуже ставлення до оточуючого середовища.

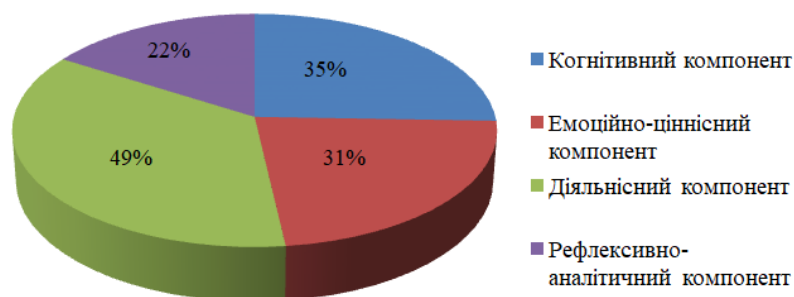
Аналіз результатів діяльнісного компонента екологічної компетентності виявив позитивну динаміку в експериментальній групі та мінімальні у контрольній. Експериментальна група продемонструвала значний прогрес, де частка здобувачів з високим рівнем зросла з 46% до 59%, частка середнього рівня залишилася стабільною і мала незначне зниження з 30% до 28%, а низький рівень знизився майже удвічі з 24% до 13%. У контрольній групі зафіксовано лише мінімальні зміни,

де незначний зріст зафіксовано у високому рівні з 48% до 49% та аналогічне несуттєве зниження частки здобувачів із середнім рівнем – з 30% до 29% та низького – з 22% до 20%. Результат зниження на 11% учнів в експериментальній групі з низьким рівнем діяльнісного компонента демонструє, що використана нами методика під час експерименту ефективно формує практичні уміння та навички екологічної поведінки, що значно впливає на розвиток екологічно свідомої особистості.

Аналіз рефлексивно-аналітичного компонента екологічної компетентності виявив якісні зміни в експериментальній групі, тоді як у контрольній групі зберігалась стабільна ситуація. Окрім того, спостерігалось інтенсивне зростання частки здобувачів із високим рівнем розвитку рефлексивно-аналітичного компонента – з 22% до 35%, середній рівень залишився стабільним – 39%, а низький скоротився від 39% до 23%. У контрольній групі, навпаки, зафіксовані лише мінімальні зміни, де несуттєвим зростанням характеризувався високий показник – з 20% до 22%, середній – з 41% до 42% та низький – з 39% до 38%. Найбільш вражаючим є результат експериментальної групи за низьким рівнем рефлексивно-аналітичного компонента – зниження на 16%. Такі дані свідчать про те, що методика особливо ефективно пододала проблему несвідомої, нерефлексованої поведінки. 13% зростання високого рівня свідчить про формування здатності до самоаналізу та критичного мислення.

Результати тестування експериментальної групи

Результати тестування контрольної групи

Рисунок 2.4 – Порівняння рівня сформованості компонентів екологічної компетентності в учасників контрольної й експериментальної груп

Проведене емпіричне дослідження повністю підтвердило ефективність запропонованої методики формування екологічної компетентності засобами дитячої художньої літератури. Отримані результати демонструють якісний стрибок у розвитку екологічної свідомості учнів експериментальної групи порівняно з контрольною групою, де не проводилось спеціального педагогічного втручання.

Ключовими позитивними змінами в експериментальній групі стало значне підвищення загального рівня екологічної компетентності. Частка учнів з високим рівнем зросла на 18% (з 28% до 46%). Кількість учнів з низьким рівнем знизилася на 14% (з 30% до 16%). Це свідчить про те, що майже кожен п'ятий учень перейшов на якісно новий рівень сформованості екологічної компетентності.

У когнітивній сфері вдалося досягти формування системних знань про екологічні зв'язки та залежності; розвиток уміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки в природі; подолання фрагментарності знань про живі та неживі об'єкти природи. Зростання високого рівня сформованості екологічної компетентності на 19% – найвищий показник серед усіх компонентів. В емоційно-ціннісній сфері нами було помічено розвиток справжньої емпатії до природи та тварин у здобувачів, формування позитивного особистісного ставлення до екологічних проблем, розвиток естетичного сприйняття краси природи саме за рахунок роботи з дитячою

художньою літературою. У практичній діяльності нам вдалося розвинути в здобувачів стійкі навички екологічної поведінки, сформувати уміння приймати рішення в змодельованих ситуаціях, самостійне планування екологічних дій. У рефлексивно-аналітичній сфері найбільш вражаючий результат становив зниження відсотку учнів з низьким рівнем рефлексії. Окрім того, нами помічено, що відбувся розвиток здатності до самоаналізу власної екологічної поведінки, формування критичного мислення щодо інформації, зростання здатності прогнозувати наслідки власних дій для довкілля.

Експериментальна методика довела свою високу ефективність у комплексному розвитку всіх компонентів екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Найбільш значущим результатом є те, що вдалося подолати формальне ставлення до екологічних проблем і сформувати особистісну залученість учнів. Вони не просто засвоїли знання, а навчилися застосовувати їх на практиці, аналізувати свої вчинки та відчувати емоційний зв'язок з природою.

Отримані результати дають підстави рекомендувати запропоновану методику для широкого впровадження в освітній процес початкової школи з метою формування екологічно компетентної особистості, здатної до відповідальної поведінки в навколишньому середовищі.

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення впливу дитячої художньої літератури на формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Проаналізовано результати констатувального та контрольного етапів експерименту, що дозволило об'єктивно оцінити ефективність запропонованої методики.

На етапі констатувального дослідження виявлено недостатній та практично однаковий рівень сформованості екологічної компетентності в контрольній та експериментальній групах. Встановлено, що лише 28% здобувачів демонстрували високий рівень компетентності, тоді як 30% мали низький рівень. Визначено ключові проблемні зони: недостатнє усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у

природі, слабо розвинені рефлексивні навички, обмежене емоційно-ціннісне ставлення до природи та низька практична орієнтація в екологічних питаннях.

Розроблено та впроваджено педагогічну стратегію використання дитячої художньої літератури, яка передбачала інтеграцію казок, оповідань і віршів екологічного змісту в освітній процес. Запропоновано систему інтерактивних методів роботи, що включала рольові ігри, інсценізації, проєктну діяльність, створення екологічних плакатів і проведення дидактичних ігор.

На контрольному етапі зафіксовано значну позитивну динаміку в експериментальній групі. Виявлено зростання частки учнів з високим рівнем екологічної компетентності на 18% (з 28% до 46%) та зниження низького рівня на 14% (з 30% до 16%). Найбільш яскраво позитивні зміни проявилися у розвитку когнітивного компонента (зростання на 19%) та рефлексивно-аналітичного компонента (зниження низького рівня на 16%).

Доведено, що запропонована методика сприяє подоланню формального ставлення до екологічних проблем; формуванню особистісної залученості учнів; розвитку здатності до самоаналізу та критичного мислення; пробудженню справжньої емпатії до природи.

Емпіричне дослідження підтвердило високу ефективність використання дитячої художньої літератури як засобу формування екологічної компетентності. Обґрунтовано доцільність широкого впровадження розробленої методики в освітній процес початкової школи для формування екологічно свідомої та відповідальної особистості.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, в кваліфікаційній роботі було здійснено дослідження особливостей екологічного виховання здобувачів початкової освіти засобами дитячої художньої літератури, що дало змогу дійти до наступних висновків.

1. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості екологічного виховання здобувачів початкової освіти. Актуальність формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти обумовлена сучасними викликами суспільства. Так, законодавчі та нормативні документи України чітко визначають екологічне виховання як невід'ємну складову освітнього процесу, спрямовану на становлення екологічно відповідальної поведінки. Воно полягає не тільки у передачі теоретичних знань про природу, а й у формуванні в здобувачів морально-етичних цінностей та свідомого ставлення до природних ресурсів і довкілля.

2. Визначено методи, способи, засоби екологічного виховання здобувачів початкової освіти та проаналізовано їх вплив на розвиток екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. досягнення формування екологічної компетентності важливим є використання різноманітних методів, таких як спостереження за природою, інтерактивні та дидактичні ігри, екологічні досліді, проекти, екскурсії та інші, що сприяють глибшому розумінню процесів у природі.

3. Досліджено проблематику використання дитячої художньої літератури у контексті екологічного виховання здобувачів початкової освіти. Визначено, що екологічне виховання здобувачів початкової освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу, що забезпечує формування екологічної компетентності, а саме екологічної свідомості, культури та відповідального ставлення до природи. Інтеграція літературних творів в освітній процес активізує емоційну сферу, розвиває критичне мислення, творчі здібності та збагачує духовний світ дітей. Ключові принципи аспекти – гуманістична спрямованість, особистісно-орієнтований підхід та емоційна насиченість. Визначено вплив дитячих літературних творів з екологічною тематикою, кліматичної фантастики, оповідань, казок, романів, тощо, на емоційно-ціннісне ставлення до природи, розвиток критичного мислення,

уяви, емпатії, здатності до рефлексії та усвідомленого вибору екологічної поведінки здобувачів початкової освіти.

4. Проведено емпіричне дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здобувачів початкової освіти під час проходження виробничої практики. На констатувальному етапі дослідження виявлено недостатній і практично однаковий рівень сформованості екологічної компетентності в контрольній та експериментальній групах. Встановлено, що лише 28% здобувачів демонстрували високий рівень компетентності, тоді як 30% мали низький рівень.

5. Розроблено та експериментально впроваджено стратегії використання дитячої художньої літератури для екологічного виховання здобувачів початкової освіти після проведення тестування на констатувальному етапі дослідження. Доведено, що запропонована методика сприяє подоланню формального ставлення до екологічних проблем; формуванню особистісної залученості учнів; розвитку здатності до самоаналізу та критичного мислення; пробудженню справжньої емпатії до природи.

6. Проаналізовано отримані результати формувального етапу дослідження після використання нами дитячої художньої літератури під час проходження практики. Зафіксовано значну позитивну динаміку в експериментальній групі і виявлено зростання частки учнів з високим рівнем екологічної компетентності на 18% (з 28% до 46%) та зниження низького рівня на 14% (з 30% до 16%). Найбільш позитивно зміни проявилися у розвитку когнітивного компонента (зростання на 19%) та рефлексивно-аналітичного компонента (зниження низького рівня на 16%).

Емпіричне дослідження підтвердило високу ефективність використання дитячої художньої літератури як засобу екологічного виховання здобувачів початкової освіти, а його результати можуть використовуватися в практичній педагогічній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко І. В. Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» : метод. рек. Київ: Педагогічна думка, 2020. 75 с.
2. Білоусова Н., Гордієнко Т. Діяльнісний підхід (на прикладі моделювання) на уроках ЯДС у початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 1, № 43. С. 192–197. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-1-28>
3. Бондаренко Ю. І. Формування природничої компетентності школярів засобами української літератури. *Research Notes*. 2023. № 2. С. 26–36. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2023-pp-2-26-36>
4. Верьовкіна Ж., Васильєва Г. Формування екологічної вихованості в учнів з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 1, № 64. С. 184–189.
5. Височан Л. Літературна спадщина Василя Сухомлинського як чинник етико-екологічного виховання молодших школярів. *Обрії*. 2018. № 2(47). С. 105–108.
6. Галюк В., Ірина С. Екологічна освіта молодших школярів в Україні. *Екологічна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: європейський підхід*. 2024. С. 49–52.
7. Геращенко Є., Лимар Ю. Фенологічні спостереження як засіб формування природознавчої компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Т. 2, № 13. С. 82–85.
8. Гільберг Т. Г. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 256 с.
9. Грошовенко О. (2018). Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання. *Молодий вчений*, 1 (53), С. 283-288.

10. Дука Т. Вплив художньої літератури на формування природничо-екологічної компетентності дитини. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5(11). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-368-378](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-368-378)
11. Житеньова Н. В. Сутність візуалізації в навчальному процесі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Педагогіка*. 2013. С. 18–21.
12. Кондратова В., Чернецька О. Проектна діяльність учнів на уроках інтегрованого курсу "Я досліджую світ" у контексті реалізації ідей В. О. Сухомлинського. *Педагогічний вісник*. 2023. Вип. 1-2. С. 86–92.
13. Кот Ю. В., Кот І. В., Білоусова Н. В. Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи: педагогічна проблема та шляхи її вирішення. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя*. 2018. № 2. С. 33-39.
14. Марчій-Дмитраш Т. Шляхи реалізації принципу наступності в екологічному вихованні дітей в сучасних закладах дошкільної освіти і початкових школах. *Освітній простір України*. 1970. № 12. С. 191–197. URL: <https://doi.org/10.15330/esu.12.191-197>
15. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
16. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : «Плеяди», 2017. 206 с.
17. Никончук Н. Наукові основи екологічного виховання молодших школярів у світлі сучасних потреб. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти* : зб. матеріалів І Всеукр. студент. науково-практ. конф., м. Вінниця, 18 квіт. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 388–392.
18. Падалка Р. Г. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра : автореф. дис ... кандидата псих. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 24 с.
19. Починок Є. А., Рева О. О. Педагогічні умови формування екологічної культури у молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Т. 2, № 41. С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/2.5>

20. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 № 87 : станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>

21. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

22. Проц М., Нос Л. Дидактичний потенціал інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» у початковій школі. *Вісник Львівського університету*. 2023. №. 39. С. 185–195.

23. Рославець Р., Пріма Д., Орлова С. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь) у початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПІ «Початкова освіта». Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2022. 181 с.

24. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчителів і методистів почат. навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.

25. Саєнко Ю. Екологічне виховання учнів початкової школи та підготовка вчителів до його здійснення як сучасна педагогічна проблема. *Науковий вісник МДПУ*. №1 (26). 2021. С. 174–179.

26. Скрипник С., Шевченко С., Заборока А. Науково-методичні засади впровадження методів екологічної освіти і виховання в процесі навчання біології. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2021. Т. 23, № 4. С. 307–326. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v23i4.591>

27. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ : Компринт. 2019. 319 с.

28. Тимофєєва І. Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) : навч.-метод. посіб. Маріуполь : МДУ, 2022. 124 с.

29. Bradbery D. Teaching for Sustainability Using children's literature to develop understandings of ecological sustainability. *Australian Journal of Environmental Education*. Vol. 29. P. 221–237.
30. Fostering Environmental Awareness Through Eco-Literacy in Novels: A Bibliometric Review / V. Khasanah et al. *Fronteira: Journal of Social, Technological and Environmental Science*. 2024. Vol. 13, no. 1. P. 88–104. URL: <https://doi.org/10.21664/2238-8869.2024v13i1.p88-104>
31. Gille E., Segerdahl T. Using Climate Fiction in Education for Sustainable Development in the EFL Classroom. *Ämneslärarprogrammet med inriktning mot arbete i gymnasieskolan*. 2023. P. 1–26.
32. Rahmayati R., Rengganis R. Literary Works Based on Environment As Teaching Materials in Literature Learning Oriented Environmental Education. *Proceedings of the 2nd International Conference on Progressive Education, ICOPE 2020, 16-17 October 2020, Universitas Lampung, Bandar Lampung, Indonesia, Bandar Lampung, Indonesia, 16–17 October 2020*. 2021. URL: <https://doi.org/10.4108/eai.16-10-2020.2305238>

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Чи дбаєш ти про природу?»

Мета: Визначити рівень сформованості екологічної поведінки здобувачів початкової освіти, зокрема їх готовність дотримуватися правил бережливого ставлення до довкілля у повсякденному житті.

Інструкція: Обери одну відповідь, яка найкраще відповідає твоїм звичкам або думкам.

1. Що ти робиш із папером, коли він став непотрібен?
  - а) Викидаю у смітник
  - б) Викидаю у спеціальний контейнер для паперу
  - в) Кидаю просто на землю
2. Як ти поводишся із пластиковими пляшками?
  - а) Викидаю у смітник
  - б) Здаю на переробку або використовую повторно
  - в) Викидаю де попало
3. Якщо ти побачив сміття на вулиці, ти:
  - а) Нічого не роблю
  - б) Піднімаю та викидаю у смітник
  - в) Показую іншим
4. Що ти робиш, коли бачиш, що хтось ламає гілки на деревах?
  - а) Нічого
  - б) Кажу, що так робити не можна
  - в) Приєднуюсь
5. Як часто ти вимикаєш світло, коли виходиш із кімнати?
  - а) Завжди
  - б) Іноді

в) Ніколи

6. Що ти робиш із залишками їжі?

а) Викидаю у смітник

б) Викидаю у спеціальний контейнер для відходів

в) Залишаю на тарілці

7. Як ти добираєшся до школи?

а) Їду на машині

б) Їду пішки або їду на велосипеді

в) Їду на автобусі, хоча можна було б і пішки

8. Чи намагаєшся ти економити воду (наприклад, не залишаєш кран відкритим без потреби)?

а) Так, завжди

б) Іноді

в) Ні

9. Коли ти граєшся на природи, ти:

а) Рушиш рослини та засмічуєш місце

б) Бережеш природу, не шкодиш рослинам та не залишаєш сміття

в) Не звертаю уваги

10. Чи розповідаєш ти своїм друзям про те, як важливо берегти природу?

а) Так, часто розповідаю

б) Іноді

в) Ніколи

Ключ до оцінювання результатів тестування

Кожна відповідь оцінюється у балах:

1. Відповідь, що свідчить про екологічно позитивну поведінку – **2 бали**

2. Відповідь, що відображає нейтральне ставлення або непостійність у поведінці – **1 бал**

3. Відповідь, що демонструє екологічно негативну поведінку – **0 балів**

Запитання	Відповідь а	Відповідь б	Відповідь в
1	1	2	0
2	0	2	1
3	0	2	1
4	0	2	1
5	2	1	0
6	0	2	1
7	0	2	1
8	2	1	0
9	0	2	1
10	2	1	0

Інтерпретація результатів

17–20 балів – високий рівень сформованості екологічної поведінки; здобувач усвідомлює важливість турботи про довкілля і систематично проявляє відповідні дії.

11–16 балів – середній рівень екологічної поведінки; наявна базова екологічна свідомість, але потребує підтримки і мотивації для систематичних дій.

0–10 балів – низький рівень екологічної поведінки; здобувач ще не має сформованих звичок, пов'язаних із дбайливим ставленням до природи, потрібна цілеспрямована робота з виховання екологічної культури.

Тест «Що ти знаєш про природу?»

Мета: Виявити рівень знань здобувачів початкової освіти про основні об'єкти та явища природи, а також здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами живої та неживої природи.

Інструкція: Обери одну правильну відповідь у кожному запитанні.

1. Що з наведеного належить до неживої природи?

- а) Пташка
- б) Камінь
- в) Квітка

2. Яке явище природи відбувається восени?

- а) Розпускання бруньок
- б) Поява снігу
- в) Опадання листя

3. Яка тварина живе у воді?

- а) Їжак
- б) Форель
- в) Білка

4. Як рослина отримує воду для росту?

- а) Через листя
- б) Через корінь
- в) Через стебло

5. Що буде, якщо на довгий час зникне дощ?

- а) Зросте кількість грибів
- б) Рослини можуть загинути
- в) Риби почнуть літати

6. Як тварини допомагають рослинам розмножуватись?

- а) Риють ямки під ними

б) Гризуть стебла

в) Переносять насіння

7. Чому важливо берегти дерева в місті?

а) Вони створюють тінь і виробляють кисень

б) На них можна писати

в) Вони заважають будинкам

8. Що станеться з зайцем, якщо в лісі зникнуть усі рослини?

а) Йому буде більше місця

б) Він знайде нове житло

в) Йому нічого буде їсти

9. Що з наведеного є джерелом світла і тепла для всього живого?

а) Місяць

б) Сонце

в) Зірки

10. Чому не можна забруднювати воду в річках?

а) Бо вода тоді буде липка

б) У воді живуть багато живих істот

в) Річка зникне одразу

Ключ до тесту:

1 - б

2 - в

3 - б

4 - б

5 - б

6 - в

7 - а

8 - в

9 - б

10 - б

Система оцінювання

10–9 балів – високий рівень знань: учень добре орієнтується в об'єктах і явищах природи, розуміє їх взаємозв'язки.

8–6 балів – середній рівень: учень володіє базовими знаннями, але потребує уточнення окремих понять.

5 балів і менше – низький рівень: знання фрагментарні, вимагають подальшого системного формування

Діагностична робота з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відповідно до тем підручника «Я досліджую світ» Т. Гільберг, С. Тарнавської, Л. Грубіян, Н. Павич для 3 класу. Авторка: Мутика М. В.

ЯК ЛЮДИНА ДОСЛІДЖУЄ ПРИРОДУ

Прізвище, ім'я учня _____ Дата _____

1. Природа- це все, що ...

- А) є навколо нас;
- Б) створила людина власноруч;
- В) є навколо нас, крім того, що створила людина;

2. Обери методи пізнання природи:

- А) порівняння, розв'язання, вирізування, спостереження, опис, експеримент;
- Б) порівняння, спостереження, експеримент, вимірювання;
- В) опис, списування, порівняння, моделювання, експеримент.

3. Які органи чуття допомагають людині пізнавати природу?

- А) тільки зору, слуху і дотику;
- Б) тільки нюху, смаку і дотику;
- В) зору, слуху, нюху, смаку і дотику.

4. Вкажи назву приладу зображеного на малюнку.

- А) телескоп; Б) мікроскоп;
- В) лупа.

5. Цей предмет використовують для вимірювання

- А) швидкості;

Б) часу;

В) довжини.

6. Що відносять до лабораторного обладнання? (обери кілька правильних відповідей)

7. Які методи пізнання природи застосовує людина? Запиши метод відповідно до явища природи або предмету пізнання.

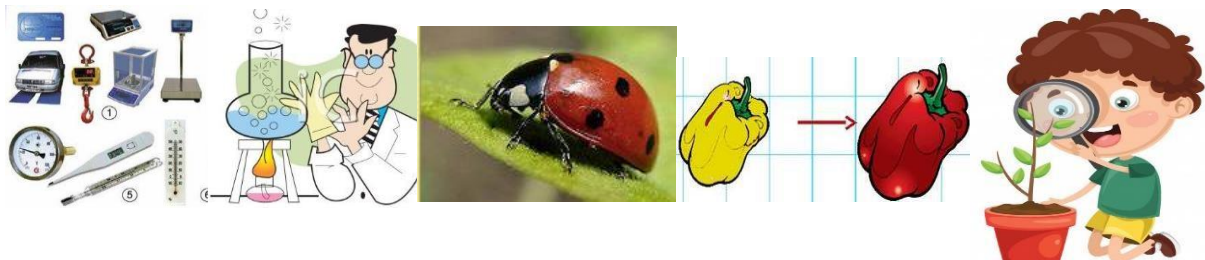
Веселка - _____

Довжина класної кімнати - _____

Проростання рослини з насінини _____

Захід сонця _____

Розглянь малюнки, визнач і запиши методи пізнання природи.

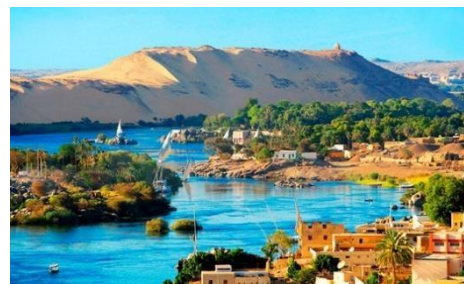

8. Як правильно застосувати метод спостереження? Пронумеруй порядок дій.

- Складаємо план спостереження
- Результати спостереження фіксуємо в зошиті.
- Вибираємо об'єкт спостереження.

Формулюємо мету спостереження. **10. Які методи пізнання природи використовували люди в Єгипті? У Стародавньому Єгипті спостерігали**

за повенями Нілу і, виходячи з кольору та кількості мулу, передбачали майбутній урожай. За змінами картини зоряного неба розраховували термін сівби культурних рослин. Намагаючись усвідомити причини природних явищ,

давні люди пояснювали їх втручанням богів, впливом могутніх надприродних сил. А) вимірювання;

Б) опис;

В) спостереження.

11. Які ти знаєш збільшувальні та вимірювальні прилади? Запиши.

Збільшувальні прилади

Вимірювальні прилади

---

12. Які методи пізнання природи необхідні для складання календаря погоди? Відповідь обґрунтуй.

Індекс	Характеристика результатів навчання	Номер завдання	Рівень
ПРО1	Спостерігає за навколишнім світом, експериментує, моделює	3,12,	
ПРО2	Розуміє, аналізує, узагальнює,	1, 2, 4-	

	інформацією природничого змісту	6,9,11	
ПРО3	Розуміє взаємозв'язки між об'єктами та явищами природи	7	
ПРО4	Розв'язує проблемні завдання та ситуації природничого характеру	8,10	

Практична вправа «Рятівники природи»

Мета: Дослідити рівень сформованості екологічної компетентності через змодельовану життєву ситуацію, що потребує екологічного вибору та дій.

Форма проведення: групова або індивідуальна

Хід вправи:

Постановка ситуації (усно або в картках):

Уяви, що ти з друзями гуляєш у парку після пікніка. Раптом бачиш, що:

- хтось залишив пластикові пляшки і пакети,
- одна з гілок дерева зламана,
- хтось годує качок хлібом,
- поруч стоїть бак для сортування сміття.

Запитання до ситуації:

1. Що ти зробиш у цій ситуації?
2. Як ти поясниш друзям, чому не можна залишати сміття в парку?
3. Що ти порадиш тим, хто годує качок хлібом?
4. Як краще організувати відпочинок у природі, щоб не зашкодити довкіллю?

Додаткове завдання:

На великому аркуші паперу учні малюють/записують "**Правила поведінки на природі**" (3–5 правил, як поводитись екологічно в природі).

Спостереження за поведінкою:

Вчитель фіксує:

1. Чи учень проявляє ініціативу;
2. Чи пояснює іншим важливість збереження природи;
3. Чи виявляє емпатію до природи;
4. Які знання використовує під час обґрунтування дій.

Оцінювання виконання вправи

Компонент	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Когнітивний	Називає явища/причини, дає точні пояснення	Дає загальні пояснення	Відповіді поверхові, неточні
Емоційно-ціннісний	Проявляє щире занепокоєння, співчуття	Виражає загальну турботу	Не виявляє емоційного ставлення
Діяльнісний	Пропонує конкретні дії, демонструє ініціативу	Пропонує частково ефективні дії	Пасивний, не пропонує рішень

Практична вправа «Сортування»

Мета:

Визначити, наскільки здобувачі початкової освіти орієнтуються у правилах сортування відходів, розуміють значення повторного використання матеріалів та можуть застосовувати ці знання у практичній ситуації.

Форма: індивідуальна або робота в парах/малих групах

Матеріали: Макети контейнерів різних кольорів (папір, пластик, скло, органіка, загальне сміття); Картки або предмети-муляжі сміття (пластикові пляшки, бананова шкірка, скляна банка, зошит, батарейка, обгортка тощо).

Хід вправи:

Інструкція:

Перед вами – набір предметів. Уявіть, що ви вдома або на вулиці і хочете правильно розсортувати сміття. Розкладіть кожен предмет у відповідний контейнер.

Завдання:

Здобувачі кладуть кожен предмет у відповідний контейнер і коротко пояснюють свій вибір: *"Я кладу бананову шкірку в органічні відходи, бо вона перегниє і стане добривом."* або: *"Батарейку сюди кидати не можна, її потрібно здати окремо."*

Ускладнення (за бажанням):

Додати "підступні" предмети – наприклад, тетрапак (коробка з-під соку), зубна щітка, фольга, – які вимагають пояснення або викликають сумнів.

Завдання на швидкість:

Можна запропонувати здобувачам розділитися на команди та дати завдання на швидкість правильно розсортувати сміття. Після чого кожна команда має пояснити свій вибір.

Оцінювання результатів вправи

Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Точність сортування	90–100% предметів у правильному контейнері	60–89% правильних	Менше 60%, багато помилок
Обґрунтування дій	Аргументує свідомо, з	Пояснює частково,	Не пояснює або не

	прикладами	інтуїтивно	розуміє причин
Ставлення до теми	Виявляє активність, зацікавленість	Ставиться позитивно, але пасивно	Не проявляє інтересу

Тест «Я – друг природи!»

Мета: Оцінити рівень сформованості екологічної компетентності у здобувачів початкової освіти через визначення знань про природу, ціннісного ставлення до довкілля, готовності діяти екологічно свідомо та здатності до рефлексії щодо власної поведінки.

Інструкція: обери той варіант відповіді, який ти вважаєш правильним.

1. Що таке сортування сміття?

- а) Викидати сміття у різні частини двору
- б) Класти сміття до різних контейнерів за видами
- в) Зберігати сміття вдома

2. Який матеріал найкраще піддається переробці?

- а) Скло
- б) Тканина
- в) Вологі серветки

3. Чому не можна спалювати листя восени?

- а) Це псує вигляд вулиці
- б) Це шкодить повітрю та здоров'ю
- в) Це заважає комунальникам

4. Яку з дій можна назвати прикладом екологічної поведінки?

- а) Вимикати світло, виходячи з кімнати
- б) Гратися пластиковими пакетами
- в) Часто купувати одноразові речі

5. Що треба зробити з пластиковою пляшкою після використання?

- а) Викинути в смітник разом з усім іншим
- б) Скласти в контейнер для пластику або використати повторно
- в) Кинути в річку

6. Що краще взяти в магазин — пластиковий пакет чи тканинну торбу?

- а) Пластиковий пакет, бо він легкий
- б) Що дадуть на касі

в) Тканинну торбу, бо її можна використовувати багато разів

7. Що ти зробиш, якщо побачиш, що інші сміють у лісі?

а) Приєднаюся до них

б) Попрошу їх прибрати та поясню, чому це шкідливо

в) Зроблю вигляд, що не бачу

8. Навіщо людям потрібні дерева?

а) Щоб сидіти в їх тіні

б) Щоб отримувати кисень, очищати повітря, зберігати ґрунт

в) Щоб гратися з листям

9. Яке з цих правил допомагає берегти довкілля вдома?

а) Мити посуд під струменем води

б) Вимикати воду під час чищення зубів

в) Залишати кран відкритим

10. Що ти відчуваєш, коли бачиш сміття у природі?

а) Нічого

б) Засмучення, злість, бажання щось змінити

в) Байдужість

11. Як можна допомогти птахам узимку?

а) Не чіпати їх

б) Годувати їх хлібом

в) Повісити годівничку з відповідною їжею

12. Яку з дій можна назвати прикладом рефлексивної екологічної поведінки?

а) Подумати, чи моя звичка шкодить природі, і змінити її

б) Повторювати за всіма

в) Сказати: «Усі сміють – і я буду»

13. Що краще робити з непотрібними речами?

а) Викидати одразу

б) Давати на переробку або віддавати тим, хто потребує

в) Ховати в шафі

14. Чому варто берегти природу?

- а) Щоб вона була гарною лише для прогулянок
- б) Бо ми частина природи, і без неї не зможемо жити
- в) Тому що так сказали вчителі

15. Що означає «жити екологічно свідомо»?

- а) Не звертати уваги на довкілля
- б) Діяти так, щоб не шкодити природі
- в) Скаржитися на тих, хто смітить

Ключ до тесту:

1 – б

2 – а

3 – б

4 – а

5 – б

6 – в

7 – б

8 – б

9 – б

10 – б

11 – в

12 – а

13 – б

14 – б

15 – б

Запитання	Відповідь а	Відповідь б	Відповідь в
1	0	2	1
2	2	1	1
3	0	2	1
4	0	2	1

5	0	2	1
6	0	2	1
7	0	2	1
8	2	1	1
9	0	2	1
10	0	2	1
11	0	2	1
12	0	2	1
13	0	1	2
14	0	2	1
15	1	2	0

Інтерпретація результатів:

13–15 балів – Високий рівень

Здобувач має системні знання, екологічно відповідальну поведінку, емпатію до природи, здатен до рефлексії та свідомого вибору на користь довкілля.

9–12 балів – Середній рівень

Здобувач розуміє основи екологічної поведінки, але потребує підтримки в усвідомленні наслідків своїх дій, розвитку мотивації та стійких звичок.

5–8 балів – Низький рівень

Недостатній рівень сформованості компетентності, обмежені знання, формальне ставлення до екологічних питань, несформовані поведінкові навички.

0–4 бали – Критично низький рівень

Відсутність базових знань, індиферентність до природи. Необхідне системне екологічне виховання.

Тест «Природа і я»

Мета: Визначити рівень академічних знань з основ природознавства та ступінь сформованості екологічної компетентності учнів початкової школи, зокрема їх уміння застосовувати знання у поведінкових ситуаціях, ціннісне ставлення до природи та здатність до рефлексії.

Інструкція: обери правильний варіант відповіді.

1. Яка частина рослини відповідає за її живлення з ґрунту?

- а) Листок
- б) Корінь
- в) Стебло

2. Які тварини є корисними для ґрунту?

- а) Собаки
- б) Дощові черв'яки
- в) Миші

3. Що потрібно для фотосинтезу рослинам?

- а) Сонце, вода, повітря
- б) Хмари, вітер, ґрунт
- в) Лише вода

4. Що відбувається, якщо вирубати всі дерева у лісі?

- а) Нічого
- б) Зникнуть тварини, зменшиться кисень
- в) Буде більше місця для будівництва

5. Що таке Червона книга України?

- а) Книга з історії
- б) Книга з природознавства
- в) Список рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин

6. Який птах не злітає в повітря?

- а) Горобець
- б) Лелека

в) Страус

7. Який природний ресурс є невичерпним?

а) Нафта

б) Сонячне світло

в) Вугілля

8. Що слід робити після пікніка на природі?

а) Залишити все як є

б) Спалити сміття

в) Зібрати сміття та прибрати за собою

9. Як краще зберігати папір для природи?

а) Використовувати з обох боків

б) Викидати одразу

в) Писати лише чорнилами

10. Що краще робити з речами, які ще можна носити, але вони тобі стали не потрібні?

а) Викинути

б) Віддати тому, хто потребує

в) Сховати подалі

11. Як називається взаємозв'язок усіх живих істот з навколишнім середовищем?

а) Природний цикл

б) Екосистема

в) Біографія

12. Що буде, якщо кинути пляшку в річку?

а) Вона зникне сама

б) Вона забруднить воду і може нашкодити тваринам

в) Риба використає її як будиночок

13. Який звук ти хотів(ла) би чути в природі?

а) Спів птахів

б) Мотор машини

в) Телевізор

14. Як можна подбати про збереження енергії вдома?

а) Вимикати світло, коли воно не потрібне

б) Залишати телевізор увімкненим

в) Поставити більше ламп

15. Чому важливо піклуватися про природу?

а) Бо вона красива

б) Бо від неї залежить наше життя

в) Бо так кажуть дорослі

Ключ до тесту:

1 – б

2 – б

3 – а

4 – б

5 – в

6 – в

7 – б

8 – в

9 – а

10 – б

11 – б

12 – б

13 – а

14 – а

15 – б

Запитання	Відповідь а	Відповідь б	Відповідь в
1	0	2	1
2	0	2	1
3	2	1	0

4	0	2	1
5	0	1	2
6	0	1	2
7	0	2	1
8	0	1	2
9	2	0	1
10	0	2	1
11	1	2	0
12	0	2	1
13	2	1	0
14	2	0	1
15	1	2	0

Інтерпретація результатів:

13–15 балів – Високий рівень

Здобувач має ґрунтовні академічні знання з природознавства, усвідомлює зв'язок людини з природою, виявляє екологічно свідому поведінку та відповідальне ставлення до довкілля.

9–12 балів – Середній рівень

Здобувач орієнтується в основах екологічних знань, іноді демонструє екологічну поведінку, однак потребує подальшого розвитку критичного мислення та мотивації.

5–8 балів – Низький рівень

Здобувач має уривчасті знання, екологічна поведінка не є сталою; потребує системної підтримки в усвідомленні екологічної відповідальності.

0–4 бали – Критично низький рівень

Відсутні базові знання й орієнтація в темі природи та екології. Потрібне інтенсивне екологічне навчання з ігровими та практичними елементами.

Діагностична робота з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Авторка Т. Бездітна.

Покликання: [Діагностичні роботи. ЯДС. 2 клас | Тест. НУШ](#)

Діагностична робота №1

Наша планета Земля. Сонце

1 варіант

1. Сонце посилає на Землю

- тепло
- світло
- тепло і світло

2. Скільки є пір року?

- 3
- 4
- 12

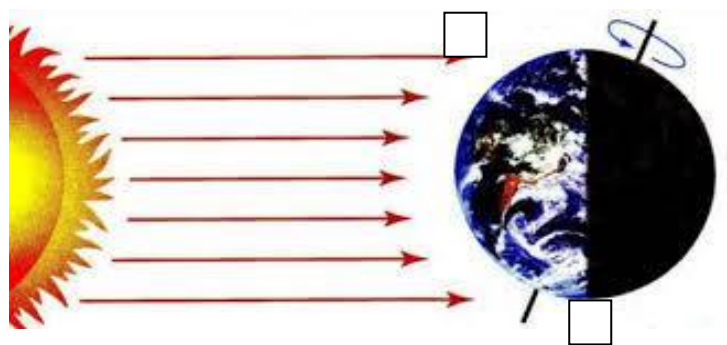
3. Яка тривалість року?

- 365 днів
- 24 години
- 12 днів

4. Доповни речення.

- Земля має форму _____.
- Уявна пряма лінія, навколо якої обертається Земля – це _____.
- Зміну пір року спричинює рух Землі навколо _____.

5. Розглянь малюнок. Познач, де в цей час на Землі буде ніч.

6. Розглянь малюнки. Обведи синім олівцем найхолоднішу пору року.

Самооцінювання

Як тобі було виконувати завдання?	Мені було дуже легко.	Мені була потрібна допомога вчителя.	Мені було дуже складно.
Познач.			

Оцінювання

- ++ має значні успіхи
- + демонструє помітний прогрес
- ✓ досягає результату з допомогою вчителя
- ! потребує значної уваги і допомоги

2 варіант

1. Земля має форму

- кулі
- кола
- круга

2. Кожна пора року триває

- 2 місяці
- 3 місяці
- 4 місяці

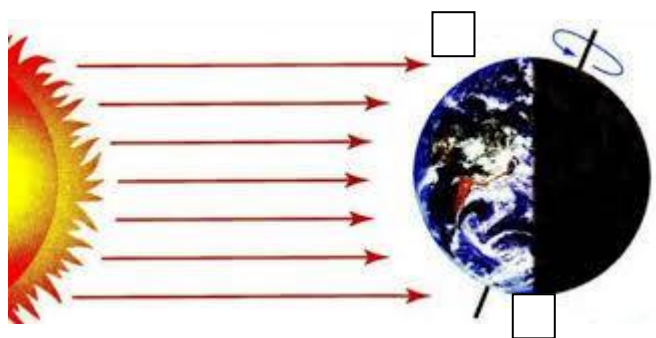
3. Яка тривалість доби?

- 365 днів
- 24 години
- 12 днів

4. Доповни речення.

- Зменшену копію Землі називають _____.
- Один оберт Землі навколо своєї осі називають _____.
- Сонячні промені віддають Землі більше тепла тоді, коли Сонце стоїть _____ на небосхилі.

5. Розглянь малюнок. Познач, де в цей час на Землі буде день.

6. Розглянь малюнки. Обведи червоним олівцем найтеплішу пору року.

Самооцінювання

Як тобі було виконувати завдання?	Мені було дуже легко.	Мені була потрібна допомога вчителя.	Мені було дуже складно.
Познач.			

Оцінювання

- ++ має значні успіхи
- + демонструє помітний прогрес
- ✓ досягає результату з допомогою вчителя
- ! потребує значної уваги і допомоги

Діагностична робота №2

Зміни в природі восени

1 варіант

1. Вибери осіннє явище природи.

- восени Сонце піднімається нижче над горизонтом
- день стає довшим
- на деревах з'являються листочки

2. Познач перший місяць осені.

- вересень
- жовтень

листопад

3. Вибери ознаку, яка характерна для жовтня.

опадання останнього листа

цвітіння вересу

зміна забарвлення листа

4. Розглянь малюнки. Запиши назви плодів, які збирають восени.

5. З'єднай лініями назви тварин та спосіб їх підготовки до зимівлі.

Миші	залягають у сплячку
Їжаки	змінюють колір хутра
Зайці, білки	збирають насіння, горіхи

6. Підкресли назви зимуючих птахів.

Зозуля, дятел, соловей, сорока, ластівка, журавель, сойка, шпак, горобець, жайворонок, синиця, голуб.

Самооцінювання

Як тобі було виконувати завдання?	Мені було дуже легко.	Мені була потрібна допомога вчителя.	Мені було дуже складно.
Познач.			

Оцінювання

- ++ має значні успіхи
- + демонструє помітний прогрес
- ✓ досягає результату з допомогою вчителя
- ! потребує значної уваги і допомоги

2 варіант

1. Вибери осіннє явище природи.

- промені Сонця мало прогрівають землю
- ніч стає коротшою
- з кожним днем стає тепліше

2. Познач останній місяць осені.

- вересень
- жовтень
- листопад

3. Вибери ознаку, яка характерна для листопада.

- опадання останнього листя
- цвітіння вересу
- зміна забарвлення листя

4. Розглянь малюнки. Запиши назви плодів, які збирають восени.

5. З'єднай лініями назви тварин та спосіб їх підготовки до зимівлі.

Ведмеді

Бабаки, хом'яки

Вовки, лисиці

линяють

збирають насіння, горіхи

залягають у сплячку

6. Підкресли назви перелітних птахів.

Зозуля, дятел, соловей, сорока, ластівка, журавель, сойка, шпак, горобець, жайворонок, синиця, голуб.

Самооцінювання

Як тобі було виконувати завдання?	Мені було дуже легко.	Мені була потрібна допомога вчителя.	Мені було дуже складно.
Познач.			

Оцінювання

- ++ має значні успіхи
- + демонструє помітний прогрес
- ✓ досягає результату з допомогою вчителя
- ! потребує значної уваги і допомоги

Практична вправа «Екологічні дослідники»

Мета:

Розвинути у здобувачів початкової освіти уміння помічати екологічні проблеми в навколишньому середовищі. Сформувати усвідомлення важливості охорони природи. Активізувати рефлексію над власною поведінкою щодо довкілля.

Форма проведення: Групова або індивідуальна робота в класі або на шкільному подвір'ї (екскурсія/спостереження).

Хід вправи

1. Пояснення здобувачам, що вони стануть «екологічними дослідниками» і їм потрібно уважно оглянути навколишній простір і знайти ознаки, які можуть свідчити про проблеми з довкіллям (сміття, пошкоджені дерева, забруднення води тощо). Зокрема, якщо вправа проводиться у класі, то попередньо можна сховати картки із зображеннями екологічних проблем і щоб учні їх віднайшли.

2. Учні отримують спеціальні картки зі списком можливих ознак (наприклад: пластикові пляшки, розбиті гілки, забруднена вода, сліди від автомобілів, куріння біля дерев).

3. Завдання – знайти якнайбільше ознак за 15-20 хвилин і занотувати їх (можна малюнками, словами або фотографіями, якщо є можливість).

По завершенню – обговорення в групі, де кожен розповідає про знайдені ознаки, їхню небезпеку, можливі причини та пропонує ідеї, як можна покращити ситуацію.

Критерії оцінювання:

Критерій виконання	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Компонент
Виявлення екологічних проблем	Знаходить багато різних ознак, дає точні описи	Знаходить кілька ознак, описує їх частково	Не знаходить або дуже мало ознак, опис поверхневий	Когнітивний
Емоційне ставлення	Виявляє турботу, співчуття до	Частково проявляє	Не проявляє емоційного ставлення до проблем	Емоційно-ціннісний

	природи, занепокоєння	інтерес, розуміє значення проблем		
Пропозиції для покращення	Аргументовано пропонує конкретні дії або рішення	Пропонує загальні ідеї без деталізації	Не пропонує або не розуміє, що можна змінити	Діяльнісний
Рефлексія та аналіз	Аналізує причини проблем, висловлює власні думки	Частково розмірковує над причинами та наслідками	Не аналізує або висловлює поверхневі судження	Рефлексивно- аналітичний

Практична вправа «Друг природи»

Мета: Формувати усвідомлене позитивне ставлення до природи через ідентифікацію себе з природними об'єктами. Розвивати емпатію і відповідальність за навколишнє середовище. Активізувати рефлексивно-аналітичне мислення через самоусвідомлення.

Форма проведення: Індивідуальна або групова вправа в класі.

Хід вправи

1. Учням пропонується уявити, що вони стають "друзями природи" – тваринами, рослинами, природними явищами (сонце, вітер, вода).

2. Кожен обирає (або отримує) роль друга природи і розповідає або малює, як він може дбати про цей об'єкт, які корисні дії може робити.

3. Потім відбувається обговорення, де учні пояснюють свій вибір і розповідають, чому важливо берегти природу.

Критерії оцінювання:

Критерій виконання	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Компонент
Усвідомлення відповідальності	Чітко усвідомлює свою роль, пропонує реальні дії	Частково усвідомлює, наводить загальні приклади	Не розуміє важливості відповідальності	Когнітивний
Емоційне ставлення	Проявляє щире співчуття і турботу	Проявляє інтерес, але поверхневий	Не проявляє емоційного ставлення	Емоційно-ціннісний
Практична спрямованість	Пропонує конкретні дії, активно їх підтримує	Пропонує загальні ідеї	Не пропонує дій або не зацікавлений	Діяльнісний
Рефлексія	Висловлює глибокі думки про роль людини в природі	Робить поверхневі висновки	Не робить висновків	Рефлексивно-аналітичний

Додаток М**План-конспект уроку**

Тема: «Екологічні наслідки: рятуємо річку разом із Золотою Рибкою»

Мета: Сформувати у здобувачів початкової освіти усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між діяльністю людини та станом довкілля на прикладі проблеми забруднення водойм, розвинути екологічну свідомість та спонукати до активних природоохоронних дій.

Завдання:

Предметні: Активізувати та розширити словниковий запас на тему охорони природи (забруднення, відходи, очисні споруди, екологічна рівновага, добровольці). Удосконалювати навички усного мовлення, вміння аналізувати текст та формулювати власні думки.

Особистісні: Виховувати почуття відповідальності за стан навколишнього середовища, емпатію до живих істот. Формувати активну життєву позицію та бажання долучатися до вирішення екологічних проблем.

Метапредметні: Розвивати критичне та екологічне мислення через аналіз ситуацій та пошук шляхів вирішення проблем. Вдосконалювати навички співпраці в групі, вміння вислуховувати думку однолітків та аргументувати власну позицію.

Тип уроку: Урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, групова (робота в малих групах).

Обладнання: текст казки для кожного учня (або проектор), картки для групової роботи, аркуші паперу А3, фломастери, кольорові картки для рефлексії.

Хід уроку**I. Організація початку уроку.**

1. Привітання.

2. Гра «Мікрохвилинка добрих думок»: діти по колу передають символічну «краплю води» (блакитну кульку або камінчик) і говорять одне слово, з яким у них асоціюється чиста річка (наприклад, «свіжість», «життя», «краса», «спокій»).

II. Актуалізація опорних знань.

Мозковий штурм «Екологічний світлофор»

Показ зображень різних ситуацій біля водойми (чиста річка, сміття на березі, завод, що димить, люди, що миють машину). Учні за допомогою зелених, жовтих та червоних карток оцінюють ситуації:

Зелена – екологічно безпечно.

Жовта – є небезпека.

Червона – екологічна катастрофа.

Проблемне запитання: «Чи може через забруднення річки зникнути щось чарівне?»

III. Постановка теми та мети уроку.

– Сьогодні ми прочитаємо сучасну казку про Золоту Рибку, яка втратила свою чарівну силу. І спробуємо з'ясувати, хто ж насправді може повернути їй цю силу. Наша мета – стати справжніми рятувальниками природи та зрозуміти, як наші вчинки впливають на навколишній світ.

IV. Робота над темою уроку.

1. Первинне читання казки «Казка про золоту рибку» та усне обговорення.

Читання казки вголос (або аудіозапис).

Бесіда за текстом:

1. Чому Золота Рибка втратила свою чарівну силу?

2. Хто і як забруднював річку? (Складаємо кластер на дошці: «Джерела забруднення»: заводи, пікніки, миття машин).

3. Як Оля та її родина відреагували на проблему?

4. Чому бажання Олі було наймудрішим? Чи можна його виконати?

2. Тематичні ігри-завдання (Групова робота).

Клас ділиться на 3 групи. Кожна група отримує своє завдання на аркуші А3 та фломастери.

Група 1. Гра «Хто порушив правила природи?» Завдання: Складіть список «порушників» з казки та реального життя. Намалюйте їх або напишіть. Наприклад:

Порушник з казки: Директор заводу, який економить на очисних спорудах.

Порушник з життя: Людина, що кинула пластикову пляшку в річку.

Поруч із кожним порушником напишіть, яке правило він порушив.

Група 2. Гра «Знайди помилку у поведінці героя» Завдання: Уявіть, що ви експерти-екологи. Проаналізуйте поведінку людей з казки ДО того, як Оля втрутилася. Складіть пам'ятку «Як НЕ можна поводитися біля річки». Використовуйте фрази з тексту (наприклад, «зливають відходи», «залишають сміття», «миють машини»).

Група 3. Гра «Допоможи рибці врятувати річку»

Завдання: Ви – команда рятувальників на чолі з Олею. Складіть план дій із 4-5 кроків, як можна очистити та захистити річку. Використовуйте ідеї з казки та власні пропозиції.

Наприклад:

Крок 1: Організувати суботник з прибирання берега.

Крок 2: Намалювати агітаційні листівки для мешканців.

Крок 3: Написати листа до міської ради з вимогою перевірити заводи.

3. Презентація результатів роботи груп.

Кожна група коротко представляє результат своєї роботи. Інші учні можуть задавати запитання чи доповнювати.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Вправа «Я — захисник природи». Вчитель пропонує ситуації, а учні піднімають картку:

Зелена – якщо вчинок правильний.

Червона – якщо вчинок шкідливий.

Синя – якщо потрібна допомога дорослих або влади.

1. Ти побачив, як хтось миє машину в річці. (Червона)

2. Ти разом з батьками збираєш сміття після пікніка у спеціальний пакет. (Зелена)

3. Ти дізнався, що з фабрики в річку потрапляють відходи. (Синя)

VI. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.

– Чи вдалося нам сьогодні знайти відповідь, хто справжній чарівник, здатний повернути силу Золотій Рибці? (Учні роблять висновок, що це самі люди). Чи готові ви стати такими чарівниками?

1. Рефлексія «Чарівна крапля»

На дошці – зображення великої сумної Золотої Рибки в брудній воді. Біля неї – чисті блакитні краплі. Учні по черзі підходять і прикріплюють свою іменну краплю до рибки, «очищаючи» воду, і говорять одну річ, яку вони обіцяють робити для захисту води. Рибинка «очищається» і посміхається.

VII. Домашнє завдання

На вибір:

1. Намалювати агітаційний плакат «Бережи воду!», використовуючи образи з казки.

2. Придумати та записати 3 «Еко-обіцянки» для себе та своєї родини (наприклад, «Завжди використовувати еко-сумку», «Не гратися з водою», «Сортувати сміття»).

3. Написати листа від імені Золотої Рибки до мешканців міста з проханням берегти річку.

План-конспект уроку

Тема: «Бережи красу: уроки співпереживання з природою у казці В. Сухомлинського "Хлопчик і Дзвіночки Конвалії"»

Мета: Розкрити через художній твір цінність життя в усіх його проявах; формувати екологічну етику як здатність до співпереживання, усвідомленого вибору та відповідального ставлення до природи.

Завдання:

Предметні: Вдосконалювати вміння аналізувати художній текст, мотиви вчинків героїв. Розширити словниковий запас поняттями: співпереживання, цінність життя, екологічна етика, захоплення красою.

Особистісні: Виховувати шанобливе, бережливе ставлення до рослинного світу як до живого. Розвивати емоційний інтелект, здатність до діалогу з природою.

Метапредметні: Розвивати уміння входити в роль, аналізувати моральний вибір (рефлексивно-аналітичний компонент). Формувати навички ефективної комунікації та аргументації власної позиції.

Обладнання: текст казки, аудіозапис казки, аркуші паперу А4, олівці, фломастери, кольорові картки для рефлексії, зображення конвалій.

Хід уроку

I. Організація початку уроку

1. Метод «Емоційний бар'єр»

Вчитель пропонує учням закрити очі та уявити найкрасивішу квітку, яку вони бачили. Потім — уявити, що хтось її зриває. Учні діляться однією емоцією, яку вони відчували в обох випадках.

II. Актуалізація опорних знань

1. Метод «Асоціативний куц»

На дошці малюнок куца. Вчитель пише в центрі слово «КОНВАЛІЯ». Учні по черзі виходять і дописують на «гілочках» асоціації, які викликає ця квітка (наприклад: весна, ніжність, білий, аромат, краса, ліс, охорона).

III. Постановка теми та мети уроку

– Сьогодні ми познайомимося з казкою великого українського педагога Василя Сухомлинського. Це не просто казка, а мудра притча. Вона допоможе нам знайти відповідь на дуже важливе запитання: Що сильніше — бажання володіти красою чи бажання зберегти її?

IV. Робота над темою уроку

1. Знайомство з текстом.

Етап сприйняття. Казка читається вголос вчителем або прослуховується у аудіозаписі. Читання супроводжується демонстрацією зображень конвалій.

2. Аналітична бесіда за текстом.

Етап осмислення.

1. Які почуття викликав у хлопчика вид квіток? (Захоплення, здивування).
2. Чому він захотів їх зірвати? (Бажання володіти красою).
3. Як ви вважаєте, чому Дзвіночки заговорили? (Казка навчає нас бачити душу в усьому живому).
4. Чому вони попросили хлопчика описати їхню красу, перш ніж зірвати? (Це було випробування. Вони хотіли, щоб він не просто побачив, а відчув їхню красу).
5. Чому хлопчик не зміг нічого сказати? (Справжня краса часто невимовна, її можна лише відчувати).
6. Як змінилося рішення хлопчика? Чому? (Він зрозумів, що зриваючи квітку, він знищить ту саму красу, якою захоплювався).

3. Інтерактивні вправи та тематичні ігри (Групова робота).

Етап застосування.

Клас ділиться на 4 групи. Кожна група отримує творче завдання.

Група 1. Вправа «Якби я був конвалією?»

Завдання: Уявіть, що ви — Дзвіночок Конвалії. Напишіть невеликий монолог від імені квітки. Про що ви мрієте? Чого боїтеся? Що хочете розповісти дітям? Можна доповнити малюнком.

Група 2. Вправа «Що зробив би я?»

Завдання: Розіграйте сценку-діалог між хлопчиком і його другом, який прибігає і каже: «О, які гарні квітки! Давай зірвемо по букетику для наших мам!».

Ваше завдання — переконати друга не робити цього, використовуючи аргументи з казки та свої власні.

Група 3. Вправа «Створюємо Правило Природного Серця»

Завдання: Придумайте та намалюйте на аркуші плакат-пам'ятку для туристів у лісі. Плакат має містити 3-4 прості правила, як ми можемо виявляти свою любов до природи, не шкодячи їй (наприклад, «Милуйся, але не торкайся», «Фотографуй — це вічний букет»).

Група 4. Вправа «Альтернативна розв'язка»

Завдання: Придумайте та намалюйте комікс із 3-4 кадрів на тему «Що міг зробити хлопчик замість того, щоб зривати квіти?». Наприклад: принести бабусю, щоб та подивилася; зробити фотографію; приходити до них щодня і спостерігати, як вони ростуть.

4. Презентація результатів роботи груп.

Кожна група представляє результат своєї роботи (2-3 хвилини).

V. Закріплення. діалог з казкою

1. Метод «Мікрофон»

Питання, передаючи символічний мікрофон (наприклад, кімнатну рослину):

1. Який головний урок ви винесли з цієї казки?

2. Чи траплялися в вашому житті ситуації, схожі на ту, в якій опинився хлопчик?

VI. Підбиття підсумків. рефлексія

1. Метод «Дерево рішень»

На дошці — намальоване дерево. Вчитель: «Сьогодні кожен з нас стояв на роздоріжжі, як і хлопчик з казки: зірвати чи зберегти?». Учні отримують по два паперових листочка (зелений і жовтий).

На зеленому листочку вони пишуть або малюють вчинок, який допомагає зберігати красу природи.

На жовтому — вчинок, який її руйнує.

Зелені листочки учні прикріплюють на дерево, створюючи пишну крону, а жовті кладуть біля підніжжя дерева, як нагадування про те, що ми повинні долати такі вчинки.

VII. Домашнє

На вибір:

1. Творче: Написати листа-подяку від імені хлопчика з казки Дзвіночкам Конвалії за те, що вони навчили його бачити справжню красу.

2. Дослідницьке: Дізнатися, чи є конвалія занесена до Червоної книги України та які ще весняні квітки потребують нашої охорони. Підготувати невелике повідомлення (3-5 речень).